

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Surrogati og familieliv – intenderte foreldres mulighet til juridisk foreldreskap

En undersøkelse av den rettslige statusen i Norge og EMK art. 8

Karoline Matilde Kristiansen

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, Vår 2023

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling.....	1
1.2	Aktualitet	1
1.3	Avgrensninger	2
1.4	Metode	2
1.5	Fremstillingen videre.....	3
2	Surrogati.....	4
2.1	Innledning.....	4
2.2	Begrepsavklaring	4
2.3	Midlertidig lov om surrogati.....	6
3	Juridisk foreldreskap	7
3.1	Foreldreskap og familieliv.....	7
3.2	Fastsetting av foreldreskap etter barnelovens regler	8
3.2.1	Introduksjon	8
3.2.2	Hvem er mor til barnet?	9
3.2.3	Hvem er far til barnet?	10
3.3	Adopsjon.....	13
3.3.1	Introduksjon	13
3.3.2	Forbud mot vederlag	14
3.3.3	Nasjonal adopsjon	15
3.3.4	Stebarnsadopsjon.....	20
3.4	Oppsummering	22
4	Familieliv og privatliv.....	23
4.1	Introduksjon.....	23
4.2	Familieliv.....	23
4.2.1	Grunnloven § 102.....	23

4.2.2	EMK artikkel 8.....	25
4.3	Privatliv	32
4.3.1	Introduksjon	32
4.3.2	Grunnloven § 102.....	32
4.3.3	EMK art. 8.....	33
4.4	Oppsummering	35
5	Ivaretar norsk lov retten til privat- og familieliv?.....	35
5.1	Adopsjonsloven og barneloven	35
5.2	Familieliv uten foreldreskap.....	37
6	Referanseliste	41

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Denne avhandlingen behandler intenderte foreldres muligheter til å bli juridiske foreldre etter surrogatiarrangement. Oppgavens fokus vil primært være rettet mot hvilken adgang intenderte foreldre har til å oppnå juridisk foreldreskap etter nasjonal lovgivning, samt hvorvidt den nasjonale lovgivningen om etablering av foreldreskap kan sies å være forenlig med Grunnlovens bestemmelser og internasjonale forpliktelser.

For etablering av foreldreskap for et barn er det primært barneloven (heretter bl.) og adopsjonsloven som anvendes. Hovedregel er således at dersom det ikke kan oppnås foreldreskap etter de aktuelle lovenes bestemmelser, vil ikke øvrig lovgivning danne grunnlag for en slik anerkjennelse. For surrogatiarrangement kan det medføre at intenderte foreldre i Norge har hentet hjem sitt surrogatbarn, men ikke klarer å oppnå rettslig tilknytning til barnet i form av foreldreskap. For et barn er det uten tvil av stor betydning å ha foreldre, og dersom barn blir stående uten foreldre i Norge vil staten overta det juridiske ansvaret for barnet.

For de tilfeller hvor juridisk foreldreskap ikke kan etableres, utelukker ikke det nødvendigvis at de intenderte foreldrene og surrogatbarnet kan være å anse som en familie. Både de europeiske menneskerettighetene (heretter EMK) artikkel 8 og Grunnloven (heretter GrL.) § 102 oppstiller en rett til respekt for privat- og familielivet.

1.2 Aktualitet

For enkelte kan ønsket om å bli foreldre være veldig stort, samtidig som muligheten til å unnfange sitt eget barn naturlig ikke er mulig. Adopsjon er for mange da et alternativ, men det stilles store krav til personer som søker om adopsjonstillatelse. Når både naturlig unnfangelse og adopsjon ikke lenger er en reell mulighet, er det mulig å vende blikket mot surrogati. Gjennom de siste årene har det skjedd store fremskritt innenfor medisinsk bioteknologi som gjør det mulig å unnfange barn på alternative måter. Utviklingen har gått raskt, og det kan stilles spørsmål om lovgivningen har klart å holde følge eller ikke.

Surrogati er uten tvil et omstridt tema som er egnet til å vekke sterke følelser. Debatten rundt tema kan tidvis bære preg av personlige overbevisninger og harde standpunkt, uten at man er villig til å høre argumentene fra den andre siden. Det foreligger mye litteratur fra blant annet

etisk, politisk og samfunnsfaglig perspektiv, men fra et rettslig ståsted er det nokså lite litteratur tilgjengelig. Det foreligger dermed et klart behov for å fokusere på temaet fra et rettslig ståsted.

1.3 Avgrensninger

Når det er snakk om surrogatiarrangement vil ikke de intenderte foreldrene være den eneste parten med potensielt usikker rettsstilling. Både surrogatmor og surrogatbarnet kan møte på sine egne utfordringer i rettssystemet. Det avgrenses imidlertid mot deres rettsstilling, da fokus for denne oppgaven er de intenderte foreldrene.

Ettersom surrogatbarnet er en sentral part i surrogatiarrangement vil også Barnekonvensjonens bestemmelser gjøre seg gjeldende på området. Det foretas imidlertid ikke grundige undersøkelser vedrørende barnets rettigheter og hvordan disse potensielt kan få betydning for barnets foreldre. Oppgavens tema er etablering av foreldreskap, og det er dermed mest nærliggende å undersøke nasjonal lovgivning og EMK art. 8.

Det er en viss adgang til å oppnå for eksempel samvær med barn selv om man ikke er å anse som barnets foreldre. Det kan således tenke tilfeller hvor intenderte foreldre i fravær av foreldreskap likevel kan oppnå foreldrelignende rettigheter. Det avgrenses imidlertid mot denne problemstillingen, da oppgavens omfang ikke er egnet til å drøfte den.

1.4 Metode

Avhandlingens formål er delvis å undersøke hva som er gjeldende rett på området, og vil således være en rettsdogmatisk undersøkelse. Oppgaven kan rettslig sett plasseres under barneretten, og både barneloven og adopsjonsloven vil være sentrale kilder. De aktuelle lovene har ikke egne bestemmelser om surrogati, men det er mulig å finne noe veiledning gjennom forarbeidene.

Rettskildebildet som en helhet vedrørende intenderte foreldres muligheter til å etablere juridisk foreldreskap for deres surrogatbarn kan anses som noe mangelfullt. I Norge har vi ikke en egen lov som regulerer surrogati, og det har hittil bare vært et fåtall saker oppe til behandling i domstolene hvor det rettslige spørsmålet omhandlet intenderte foreldres

rettigheter etter surrogatiarrangement. Praksis i forbindelse med adopsjonsvedtak vil heller ikke være mulig å undersøke, da disse er unntatt offentligheten.

Som følge av manglende nasjonal praksis vedrørende spørsmål som omhandler surrogati, vil annen praksis som ikke direkte behandler surrogati anvendes. Annen praksis kan være egnet til å bidra til tolkning og redegjøre for anvendelsen av ulike lovhjemler. For spørsmål som er særegent for surrogati, vil generell praksis sett i sammenheng med forarbeidene bidra til forståelse av hjemlenes anvendelse.

Videre vil internasjonal praksis, særlig i forbindelse med Grunnloven § 102 og EMK art. 8, være sentrale kilder for forståelsen av de aktuelle bestemmelsenes innhold.

1.5 Fremstillingen videre

I det følgende vil det først gis en avklaring av betydningen til ulike begrep som er aktuell når det er tale om surrogati. Videre i kapittel 2 gis det en historisk fremstilling av arbeidet som har blitt gjort nasjonalt vedrørende problemstillingene som er særegen for surrogati.

I avhandlingens tredje kapittel undersøkes det hvordan juridisk foreldreskap kan skapes etter norsk rett. Kapitlet behandler først barnelovens bestemmelser, hvor mor og fars mulighet behandles i hvert sitt underkapittel. Videre undersøkes muligheten til adopsjon, hvor det skilles mellom nasjonal adopsjon og stebarnsadopsjon.

Det går deretter videre til å undersøke familieliv og privatliv etter Grunnloven og de europeiske menneskerettighetene. I den forbindelse søkes det klarlagt hvorvidt barneloven og adopsjonsloven tilfredsstillende forpliktelser som oppstilles etter både Grunnloven og de europeiske menneskerettighetene.

Avslutningsvis vil problemstillingene oppgaven reiser søkes besvart, samt en rettspolitisk drøftelse av dagens regelverk sett i lys av blant annet Norges internasjonale forpliktelser.

2 Surrogati

2.1 Innledning

I Norge følger det av barneloven § 2 første ledd at barnets mor er «den kvinne som har fødd barnet». Bestemmelsens andre ledd slår videre fast at en avtale om å føde et barn for noen andre ikke er bindende. Dersom det skulle foreligge en privatrettslig surrogatiavtale nasjonalt, vil den med andre ord ikke kunne håndheves av nasjonale myndigheter.

Det følger videre av bioteknologiloven (heretter biotl.) § 2-15 første ledd at befruktete egg bare kan settes inn i livmoren til den kvinnen som skal være barnets mor. Bestemmelsen innebærer at ved assistert befruktning utenfor kroppen, kan egget som blir hentet ut fra kvinnen bare tilbakeføres til henne selv.¹ Dette medfører at bruk av en surrogatmor ved assistert befruktning ikke er tillatt, og det foreligger således et indirekte forbud mot surrogati.

Barnelovens § 2 og bioteknologilovens § 2-15 første ledd medfører at det ikke er mulig for innbyggere i Norge å gjennomføre en surrogatiavtale nasjonalt. Det finnes imidlertid flere norske barn som er født som et resultat av et surrogatiarrangement. Det finnes ingen sikre tall på hvor mange innbyggere som reiser ut av landet for å gjennomføre en surrogatiprosess, men det er ikke tvil om at flere velger å dra til blant annet USA, Latin-Amerika og Øst-Europa for å oppfylle ønsket om et barn.²

2.2 Begrepsavklaring

I forbindelse med avhandlingens tema er det behov for å klargjøre ulike begrepet som vil bli brukt i oppgaven. Begrepsavklaringen vil bidra til å få en bedre forståelse for avhandlingen, da surrogati er et vidt begrep som inneholder flere underkategorier.

Barnelovens bruk av begrepet «forelder» sikter til barnets juridiske foreldre. Dette kan skille seg fra barnets genetiske, biologiske, intenderte og sosiale foreldre. Barnets genetiske foreldre er personene som har bidratt med eggcelle og sædcelle, ettersom barnet vil ha genetisk materiale fra disse personene. Kvinnen som går gravid med barnet betegnes gjerne som

¹ Ot.prp.nr.64 (2002-2003) s. 130

² Håpets Marked, sesong 1 episode 2: *Surrogati – Drømmen om en baby*

barnets biologiske mor.³ Denne terminologien blir brukt både i Norge og Europa ellers som følge av surrogatbarnet ikke har et likegyldig «oppholdt» i surrogatmoren kropp. Ved å betegne denne kvinnen som biologisk mor anerkjenner man på mange måter at kvinnen har et nært forhold til barnet, selv om hun ikke skal opptre som barnets mor eller utvikle andre relasjoner med surrogatbarnet etter fødselen. Personene som overtar omsorgen for surrogatbarnet etter fødselen vil bli betegnet som intenderte foreldre. Etter hvert som barnet er født og blir tatt hånd om av sine intenderte foreldre, kan man også omtale de intenderte foreldrene som barnets sosiale foreldre.⁴ I denne avhandlingen vil i hovedsak begrepet «intenderte foreldre» bli brukt, men det er ikke ment å medføre noen avgrensning mot begrepet «sosial forelder», da begrepene i mange tilfeller vil dekke samme område.

Surrogati kan gjennomføres som tradisjonell og gestasjonell surrogati. Ved tradisjonell surrogati vil surrogatmoren unnfange barnet ved bruk av sine egne eggceller, og blir dermed barnets genetiske og biologiske mor.⁵ Ved gestasjonell surrogati skjer unnfangelsen utenfor den biologiske moren kropp ved hjelp av en annen kvinnes eggcelle.⁶ Det befruktete egget blir deretter innsatt i surrogatmorens kropp. I slike tilfeller er det mulig for intendert mor å donere eggceller, slik at hun også blir genetisk mor. Både ved tradisjonell og gestasjonell surrogati har intendert far muligheten til å donere sædceller. Han vil da være både intendert og genetisk far. Det er ingen egen terminologi for å skille de tilfeller hvor intendert far har donert genetisk materiale eller ikke, men der det er aktuelt vil det fremgå av faktum.

Videre kan det skilles mellom kommersiell og altruistisk surrogati.⁷ Kommersiell surrogati kan forstås som en forretningsmessig virksomhet hvor de intenderte foreldrene betaler surrogatmoren for at hun skal bære frem barnet, samt eventuelle utgifter i forbindelse med donerte sædceller, eggceller eller andre tjenester i forbindelse med surrogatien. Ved altruistisk surrogati kompenseres ikke surrogatmoren utover dekning av utgifter hun vil ha i forbindelse med graviditeten. Altruistisk surrogati kan typisk foregå dersom en kvinne ønsker å hjelpe en venn eller søster som ikke selv har mulighet til å bli gravid.

³ Syse (2013) s. 322

⁴ Syse (2013) s. 324

⁵ Hollund (2021) *Hva er surrogati?*

⁶ Førde (2023) *Tradisjonell surrogati*

⁷ Syse (2013) s. 317-318

Surrogati er ulovlig i flere land, og dersom man befinner seg i et land hvor det er ulovlig nasjonalt kan det være fristende å reise til et land hvor surrogati er lovlig for å gjennomføre prosessen. Det blir dermed også nødvendig å skille mellom nasjonal surrogati og internasjonal surrogati. Med internasjonal surrogati siktes det til surrogatiavtaler hvor hele prosessen gjennomføres i et annet land enn de intenderte foreldrenes hjemland. I Norge er det blant annet flere par som velger å gjennomføre surrogatiprosessen i USA.⁸ Grunnen til at norske innbygger velger å gjennomføre surrogati internasjonalt er at nasjonal surrogati ikke er lovlig. Med nasjonal surrogati menes surrogatiavtaler hvor hele prosessen gjennomføres i de intenderte foreldrenes hjemland ved hjelp av det aktuelle landets helsetjenester og lignende.

2.3 Midlertidig lov om surrogati

Det norske rettssystemet er ikke tilpasset surrogatiordningen, noe som medfører at fastsettelse av foreldreskap kan by på utfordringer. I 2011 avdekket Skatteetaten at foreldreskapet til enkelte barn i Norge ikke var fastsatt i henhold til norsk rett, samt at foreldreskapet var feilregistrert i folkeregisteret.⁹ De aktuelle barna var unnfanget ved hjelp av en surrogatmor, noe som medførte at foreldreskapet til de intenderte foreldrene av ulike grunner ikke ble fastsatt juridisk. De fleste sakene lot seg løse ved bruk av barneloven og adopsjonsloven, men dette var ikke tilfellet for alle. Registrering som mor eller far i folkeregisteret medfører i seg selv ingen rettslig virkning, og det forelå dermed et behov for et hjemmelsgrunnlag som kunne sikre de aktuelle barna juridisk.

På denne bakgrunn ble midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet (heretter surrogatiloven) gitt. Loven trådte i kraft 11. mars 2013, men var ikke ment som en permanent løsning. Allerede før loven trådte i kraft var det bestemt at loven skulle oppheves 31. desember 2015, se surrogatiloven § 5. Lovgiver var i forbindelse med utarbeidelse av den midlertidige loven tydelig på at det ikke var ønskelig at den skulle danne presedens for fremtidig behandling av lignende saker.¹⁰

⁸ Se eksempelvis Bergens avisen «*Vi har ikke kjøpt barna våre*»

⁹ Barne- og familiedepartementet (2014)

¹⁰ Se blant annet Innst.205 L (2012-2013) s. 6-7, og Prop.47 L (2012-2013) s. 13

Loven tok sikte på de tilfeller hvor en av de intenderte foreldrene hadde etablert juridisk foreldreskap gjennom barnelovens regler.¹¹ I praksis betydde dette at loven tok sikte på de tilfeller hvor intendert og biologisk far hadde etablert juridisk foreldreskap, mens intendert mor ikke hadde oppnådd juridisk foreldreskap. Loven skulle tilrettelegge for at surrogatbarnet fikk juridisk tilknytning til begge sine omsorgspersoner.

En av problemstillingene loven hadde som formål å løse var de tilfeller hvor samboere benyttet seg av surrogati. Etter dagjeldende lovgivning om adopsjon hadde ikke samboere mulighet til å oppnå foreldreskap for et barn gjennom adopsjon.¹² Dagens adopsjonslov åpner for at samboere kan adoptere sammen, og problemstillingen er dermed ikke like aktuell i dag. Videre var regelverket ikke tilstrekkelig til å sikre juridiske bånd mellom surrogatbarnet og intendert mor etter samlivsbrudd eller ved intendert fars død. Denne problemstillingen er fortsatt en utfordring etter dagens regelverk, ettersom adopsjon krever intendert og juridisk fars samtykke. Å innhente samtykke til adopsjon etter samlivsbrudd kan være svært utfordrende, mens det etter fars død vil være tilnærmet umulig.

Loven var som nevnt midlertidig, og fristen for å fremsette søknad om overføring av foreldreskap etter dens regelverk var 1. januar 2014, jf. surrogatloven § 3. Problemstillingene loven tok sikte på å løse har enda ikke fått en klar og permanent løsning. Problemet som ble avdekket av Skatteetaten i 2011 har ikke stått i fokus siden. Surrogatloven var et viktig bidrag, men som følge av dens korte levetid er det rimelig å anta at det i 2023 finnes flere surrogatbarn i Norge som ikke har juridisk tilknytning til begge sine intenderte foreldre.

3 Juridisk foreldreskap

3.1 Foreldreskap og familieliv

For å få fastsatt rettigheter som intenderte foreldre er det etter norsk rett avgjørende at man har fått fastsatt foreldreskap etter norsk lov. Barneloven oppstiller flere hjemler som gir barnets foreldre rettigheter og plikter, herunder blant annet i forbindelse med foreldreansvaret og samværsrett.

¹¹ Innst.205 L (2012-2013) s. 2

¹² Innst.205 L (2012-2013) s. 3

Etter barnelovens § 30 skal «dei som har foreldreansvaret» gi barnet «omsut og omtanke», jf. første ledd første punktum. Bestemmelsen oppstiller en omsorgsplikt for barnets foreldre, og en tilsvarende omsorgsrett for barnet. Omsorgsplikten omfatter blant annet tilfredsstillelse av barnets behov for kjærighet, oppmerksomhet, hjelp til lekser, mulighet til lek, med videre.¹³ Dersom man ikke innehar omsorgsplikten for et barn, innehar tilsvarende ikke barnet en rett til omsorg fra den aktuelle personen. For intenderte foreldre kan dette få betydning i den forbindelse at de ikke vil inneha en rett til å kunne tilfredsstille barnets behov i det daglige.

Barnelovens § 42 første ledd oppstiller en rett for barnet til å ha samvær med sine foreldre. Det oppstilles en tilsvarende rett for barnets foreldre i § 43 første ledd, hvor det slås fast at «den av foreldra» som barnet ikke bor fast sammen med, likevel vil ha rett til samvær med barnet med mindre noe annet er avtalt eller fastsatt.

Når barneloven viser til barnets «foreldre» i ulike bestemmelser, siktes det til personene som er å anse som juridiske foreldre etter bestemmelsene i barneloven kapittel 2. Dersom man ikke oppnår status som forelder i barnelovens forstand, vil man heller ikke ha rett til blant annet samvær eller å gi barnet omsorg. For intenderte foreldre er det svært viktig å få etablert juridisk foreldreskap. Hvis de ikke oppnår dette, vil de heller ikke inneha ulike rettigheter ovenfor barnet. I praksis vil det da være svært vanskelig å nyte et felles familieliv sammen med barnet.

I det følgende redegjøres det for barnelovens bestemmelser om hvem som er å anse som barnets foreldre, samt hvordan disse bestemmelsene vil gi utslag i saker hvor barnet er født som følge av et surrogatarrangement. I fravær av muligheten til å etablere foreldreskap etter barnelovens regler, redegjøres det også for hvilke muligheter de intenderte foreldrene har til å erverve foreldreskap gjennom adopsjon.

3.2 Fastsetting av foreldreskap etter barnelovens regler

3.2.1 Introduksjon

Når norske innbyggere benytter seg av internasjonal surrogati vil de være underlagt de vanlige reglene for etablering og endring av foreldreskap når de ankommer Norge sammen

¹³ Bendiksen & Haugli (2023) s. 95

med surrogatbarnet.¹⁴ Dette kan by på utfordringer i forbindelse med å kartlegge hvem som er barnets rettslige foreldre etter norsk rett. Reglene for fastsettelse av morskap og farskap er ulike, noe som kan medføre at intendert mor og intendert far vil oppnå ulikt resultat etter bestemmelsene i barneloven.

3.2.2 Hvem er mor til barnet?

Etter barneloven § 2 er det kvinnen som føder barnet som regnes som barnets juridiske mor. Regelen ble innført med bakgrunn i utviklingen innenfor medisinsk teknologi, som gjorde det mulig for kvinner å donere eggceller til andre kvinner.¹⁵ Før lovendringen fantes det ingen bestemmelser om hvem som skulle anses som barnets juridiske mor. Det var imidlertid å anse som sikker rett at kvinnen som føder barnet er å regne som barnets mor.

Barnelovens § 2 andre ledd tydeliggjør at det ikke er ønskelig med surrogati i Norge ved at den fastslår at avtale om å føde et barn for en annen kvinne ikke er bindende. En surrogatmor i Norge vil dermed være å anse som juridisk mor til barnet hun føder, uavhengig av befruktningsmåte og hennes intensjoner. Bestemmelsen gir også tydelig uttrykk for at en avtale om å overlate barnet til en annen kvinne en hun som føder barnet, ikke er rettsgyldig og dermed ikke kan påberopes dersom det skulle oppstå uenigheter rundt avtalen eller andre rettslige problemstillinger. En intendert mor kan med andre ord ikke vise til en surrogatiavtale og hevde foreldreskap på bakgrunn av den.

Når det kommer til fastleggelse av hvem som er mor til et barn er norsk lovgivning veldig klar og gir lite rom for usikkerhet og tolkning. De tilfeller hvor det kan oppstå tvil om hvem som er mor til et barn vil i praksis være tvil om faktum og ikke jussen. Det kan tenkes tilfeller hvor barn blir bortført, forlatt eller forvekslinger på fødestuen. Sistnevnte var tilfellet i RG 1957 s. 573, hvor det ble antatt at to barn var forvekslet på fødestuen, og dommen lød på at barna skulle til sine rette foreldre. Annet enn slike tilfeller hvor det foreligger tvil i faktum, er det ikke problematisk å fastlegge hvem som er mor til et barn.

¹⁴ Lødrup & Sverdrup (2017) s. 377

¹⁵ Ot.prp.nr.56 (1996-1997) s. 82

3.2.3 Hvem er far til barnet?

Ved fastsettelse av hvem som er far til barnet vil barnets biologiske opphav i større grad være av betydning. Dette er til forskjell fra fastsettelse av morskap, hvor det ikke er et krav om at den fødende kvinnen er genetisk beslektet med barnet. I Norsk lovgivning er det primært tre mulige grunnlag for å fastsette hvem som er far til et barn; ekteskap med barnets mor, erklæring eller dom. Dersom farskap er fastsatt i utlandet åpner også norsk lovgivning for at det på nærmere vilkår kan godkjennes i Norge.

3.2.3.1 Etablering av farskap gjennom ekteskap

Dersom kvinnen som føder barnet er gift, skal hennes ektemann regnes som barnets far, jf. bl. § 3 første ledd. Hvis den fødende kvinnen er gift med en annen kvinne, vil hennes kone på nærmere vilkår være å regne som barnets medmor.¹⁶ Barnelovens § 3 første ledd, som fastslår farskap, gir uttrykk for den såkalte «pater est-regelen». Bestemmelsen gjelder uavhengig av om ektemannen er barnets genetiske far, og bygger i stor grad på en antakelse om at han er den genetiske faren. Ettersom denne presumsjonen kan bevises gjennom konkrete bevis, herunder DNA-analyse, er det gitt nærmere bestemmelser for å presisere yttergrensene til presumsjonen. Etter barneloven § 3 tredje ledd gjelder ikke bestemmelsens første og andre ledd dersom ektefellene ved fødselen av barnet var separert ved løyve eller dom, og det vil da være nødvendig å fastsette farskap på andre måter.

Barneloven § 3 vil også gjelde dersom surrogatmor er gift ved unnfangelsen av surrogatbarnet. Surrogatmorens ektefelle vil da etter norsk rett være å anse som barnets juridiske far. Dette var tilfellet i *Valdís Fjölnisdóttir og andre mot Island*, hvor to kvinner reiste til USA for å gjennomføre gestasjonell surrogati.¹⁷ Lovgivningen anvendt av Island under den nasjonale vurderingen av saken er nokså lik norsk lovgivning på området, i den grad at morens ektefelle i utgangspunktet er å anse som barnets juridiske far.¹⁸ I den aktuelle saken fant nasjonale myndigheter at barnets rettslige foreldre var surrogatmoren og hennes ektefelle, selv om ektefellen ikke var genetisk beslektet med barnet. Ettersom barnet etter

¹⁶ Blant annet at barnet er skapt ved hjelp av assistert befruktning etter medmors samtykke, se bl. § 3 andre ledd.

¹⁷ *Valdís Fjölnisdóttir and others v. Iceland*, para 5

¹⁸ *Op.cit.*, islandsk lovgivning inntatt i avsnitt 27

islandsk lovgivning hadde juridiske foreldre i USA, kunne ikke de intenderte foreldrene registreres som juridiske foreldre på Island.

3.2.3.2 Etablering av farskap ved erklæring

Det andre alternativet for å etablere juridisk farskap etter norsk rett er ved erklæring. Det er svært vanlig i samboerforhold at partene fastslår den mannlige parten som far til barnet, og denne bestemmelsen blir i stor grad anvendt i slike tilfeller. Erklæring av farskap må skje på nærmere vilkår, herunder at barnet ikke allerede har en far samt at mannen som erklærer farskap må samtykke til DNA-analyse, se bl. § 4.

Som følge av at kravet til at barnet ikke allerede har en far, vil erklæring være utelukket dersom surrogatmoren er gift ved unnfangelsen av barnet. Surrogatmorens ektefelle vil da være å regne som barnets far, jf. bl. § 3 første ledd. Hvis surrogatmoren ikke er gift ved unnfangelsen av barnet, kan erklæring være aktuelt. Dette er imidlertid forutsatt at intendert far i forbindelse med surrogatprosessen donerte sædceller og dermed er barnets genetiske far. Hvis DNA-analysen viser at intendert far ikke er genetisk beslektet med barnet, vil han ikke ha mulighet til å erklære farskap, jf. bl. § 4 femte ledd.

3.2.3.3 Etablering av farskap ved dom

Det siste alternativet for å etablere farskap er ved dom. Det kan reises farskapssak av barnet selv, hver av foreldrene, eller en tredjemann som mener at han er far til et barn som allerede har en far, jf. bl. § 6. Lovens utgangspunkt er også her at den mannen som gjennom DNA-analyse utpekes som barnets far, skal dømmes til far, jf. bl. § 9 første ledd.

For de tilfeller hvor et barn er unnfanget ved surrogati og intendert far donerte sædceller i forbindelse med befruktningen, kan han i henhold til reglene i barneloven etablere farskap for barnet ved dom. Denne muligheten er imidlertid begrenset til de tilfeller hvor det foreligger genetiske forbindelser mellom surrogatbarnet og den intenderte faren. Dersom intendert far ikke har noen genetisk forbindelse med unnfangelsen av barnet, vil ikke reglene om fastsettelse av farskap etter barnelovens kapittel 2 være anvendelig.

3.2.3.4 Godkjenning av farskap fastsatt i utlandet

Et barn født gjennom surrogati vil i de aller fleste tilfeller få utstedt et fødselsattest i barnets fødeland som utpeker de intenderte foreldrene som barnets foreldre. Dette vil imidlertid ikke automatisk føre til at de intenderte foreldrene blir anerkjent som barnets juridiske foreldre i norsk rett som følge av begrensninger gitt i barnelovens § 85.

I de tilfeller hvor farskap følger direkte av det aktuelle landets lovgivning, skal dette legges til grunn i Norge, jf. bl. § 85 første ledd. At farskapet må følge direkte av det aktuelle landets lovgivning innebærer at det ikke er fastsatt særskilt gjennom for eksempel erklæring eller dom. Det vanligste eksempelet her er at farskap er fastsatt etter den såkalte *pater est-regelen*. Denne regelen gjelder i mange ulike land, inkludert Norge, og innebærer at ektemannen til barnets mor er å regne som barnets far. I Norge gjelder denne regelen utelukkende ovenfor ektefeller. Enkelte land anvender imidlertid *pater est-regelen* tilsvarende ovenfor samboere. Selv om norsk rett ikke anerkjenner regelen ovenfor samboere nasjonalt, må det også legges til grunn dersom det aktuelle lands lovgivning anerkjenner det.¹⁹

For de tilfeller hvor farskap ikke følger direkte av fødelandets lovgivning, må farskap etableres særskilt og godkjennes. Etter barneloven § 85 andre ledd kan Kongen i forskrift, eller for det enkelte tilfellet, avgjøre at farskap som er fastsatt på annen måte etter utenlandsk lov skal legges til grunn i Norge. Typiske tilfeller her er farskap fastsatt ved samtykke eller erkjennelse fra barnets mor og den aktuelle faren.

Utgangspunktet etter barneloven § 85 andre ledd er at farskapsavgjørelser som etter fødelandets rett er gyldige, skal legges til grunn i Norge.²⁰ Ved surrogatarrangement vil barnets fødselsattest angi intendert far som barnets far. Surrogatmors ektemann vil i forbindelse med surrogatprosessen som hovedregel frasi seg foreldreskapet for surrogatbarnet, samt at surrogatmoren vil samtykke i at den intenderte faren er å anse som barnets far. Det kan dermed synes at surrogatbarnets fødselsattest burde legges til grunn i Norge.

¹⁹ NOU 2009:5 s. 54

²⁰ NOU 2009:5 s. 54

Justis- og beredskapsdepartementet har imidlertid lagt til grunn at det bare er en snever adgang til å anerkjenne farskap fastsatt i fødelandet etter surrogati.²¹ Departementet viser blant annet til at det er sterke hensyn som gjør seg gjeldende i surrogatitilfeller, blant annet vern av barn og surrogatmorens rett til familieliv.

3.3 Adopsjon

3.3.1 Introduksjon

Som vist ovenfor er det for intendert mor ikke mulig å fastsette foreldreskap ovenfor et surrogatbarn i henhold til barnelovens regler. For intendert far er det mulig å fastsette foreldreskap dersom han i forbindelse med unnfangelsen donerte sædceller. Dersom han ikke har genetisk slektskap med barnet, vil han i likhet med intendert mor måtte søke å etablere foreldreskap etter andre regler. En mulighet for å fastsette foreldreskap i Norge vil da være adopsjon.

For spørsmål knyttet til adopsjon må adopsjonsloven av 2017 anvendes. Loven er nokså ny og erstattet den tidligere adopsjonsloven av 1986. Den gamle loven var revidert flere ganger og ble etter hvert vanskelig å finne frem i. Den nye loven tok sikte på å gjøre det lettere å orientere seg i loven, samt en generell vurdering av hva adopsjonsloven bør inneholde. Det ble blant annet bestemt at ulovfestede retningslinjer for kravene som stilles til adoptivsøkere skulle lovfestes, samt foreta strukturelle endringer.²² Praksisen ved adopsjon ble ikke betydelig endret, og eldre rettskilder vil dermed fortsatt være av betydning. Dette gjelder særlig for saker som omhandler surrogati, da det er lite litteratur tilgjengelig samt at en del av denne litteraturen ble utarbeidet mens adopsjonsloven av 1986 var gjeldende rett.

Adopsjonsloven har, i likhet med barneloven, ikke egne bestemmelser for surrogati. Ved utarbeidelsen av adopsjonsloven av 2017 ble surrogati drøftet av utvalget, med særlig fokus på stebarnsadopsjon. Utvalget valgte i hovedsak å videreføre hjemler fra den tidligere loven, og det ble ikke inntatt egne regler om stebarnsadopsjon i forbindelse med surrogati.²³ Det var ingen tvil om at surrogati er egnet til å skape omfattende juridiske problemstillinger, men

²¹ Tolkningssuttalelse fra Lovavdelingen (2014)

²² Prop.88 L (2016-2017) s. 11

²³ NOU 2014:9 s. 107

utvalget ønsket likevel ikke egne bestemmelser for surrogati. Utvalget begrunnet det med at dersom endringene av adopsjonsloven skulle ta sikte på å løse de omfattende juridiske problemstillingene som oppstår i forbindelse med surrogati, ville det utvanne adopsjonsinstituttet.²⁴ Det ble blant annet fremhevet at regulering av den juridiske stillingen til barn født av surrogatmor er et paradoks som følge av at en slik regulering i realiteten kan tilrettelegge for bruk av surrogati som metode for å unnfange barn. Adopsjonslovutvalget mente at etablering av foreldreskap for barn født av surrogati burde søkes løst gjennom barnelovens regler, fremfor adopsjonslovens regler.

3.3.2 Forbud mot vederlag

En utfordring som særlig kan knyttes til adopsjon av surrogatbarn er det kommersielle aspektet ved et surrogatiarrangement. Etter adopsjonsloven § 11 er det ikke tillatt å «gi eller love vederlag» eller på «annen måte påvirke en person» slik at vedkommende samtykker til adopsjon. Naturlig språklig forståelse tilsier at alle former for økonomisk betaling, tjenester og lignende goder som gis med mål om at noen skal samtykke til adopsjon, ikke vil være tillatt.

Ved altruistisk surrogati betaler de intenderte foreldrene et selskap for å sette dem i kontakt med en surrogatmor. De intenderte foreldrene betaler da kun for tjenester gitt av selskapet og dekker surrogatmorens utgifter i forbindelse med graviditeten. Ved kommersiell surrogati mottar surrogatmoren ytterligere kompensasjon for graviditeten. Sistnevnte kan sammenlignes med en jobb, da det finnes flere kvinner som velger å stille som surrogatmor for å supplere familiens inntekter.

Det kan tenkes at forbudet mot vederlag automatisk vil føre til at adopsjon ikke er aktuelt, men dette er ikke nødvendigvis tilfellet. Det må trekkes en nedre grense for hva som vil være å anse som ulovlig vederlag. Adopsjonsutvalget uttalte ved utarbeidelsen av loven at forbudet ikke i seg selv vil innebære et forbud mot kommersiell surrogati i utlandet.²⁵ Det kan dermed

²⁴ NOU 2014:9 s. 130

²⁵ Prop.88 L (2016-2017), s. 74

ikke antas at vederlag gitt i forbindelse med surrogatkontrakt alene vil være til hinder for adopsjon. Dette er imidlertid noe som må vurderes i hvert enkelt tilfelle.

3.3.3 Nasjonal adopsjon

Adopsjonsloven oppstiller som nevnt ikke egne rettsregler for surrogati. De ordinære bestemmelsene om adopsjon vil dermed komme til anvendelse, noe som kan gjøre adopsjonsprosessen komplisert og føre til usikkerhet i de enkelte tilfellene vedrørende vilkårene for å gjennomføre en adopsjon.²⁶

For de tilfeller hvor surrogatprosessen er gjennomført ved bruk av donerte sædceller vil ikke intendert far ha mulighet til å etablere juridisk foreldreskap etter barnelovens regler. Det vil da være nødvendig for både intendert mor og intendert far å søke om å få adoptere barnet dersom de ønsker å oppnå foreldreskap for han eller henne.

Adopsjonsloven skiller mellom nasjonal og internasjonal adopsjon. Det kan falle naturlig å anta at rettsreglene for internasjonal adopsjon skal anvendes for de tilfeller som omhandler internasjonal surrogati. Haagkonferansen for internasjonal privatrett har imidlertid uttalt seg rundt temaet, og har gitt uttrykk for at viktige prinsipper i Haagkonvensjonen ikke vil være mulig å oppfylle ved internasjonal adopsjon for surrogatitilfeller.²⁷ Arbeidsgruppen for håndtering av surrogatisaker har på denne bakgrunn lagt til grunn at adopsjon i surrogatitilfeller skal avgjøres etter rettsregler om nasjonal adopsjon.

Adopsjonslovens regler er imidlertid ikke utformet med tanke på surrogati, og i lovens forarbeider har adopsjonslovutvalget gitt tydelig uttrykk for at adopsjonslovens regler ikke er egnet for tilfeller hvor ingen av de intenderte foreldrene kan få foreldreskap etter barnelovens regler.²⁸ Dersom adopsjonssøknad likevel skulle fremsettes i slike tilfeller, vil de alminnelige vilkårene i loven gjelde. Som en konsekvens av dette standpunktet har utvalget ikke videre drøftet nasjonal adopsjon av surrogatbarn, og det er dermed lite veiledning i forarbeidene.

²⁶ Surrogatirapport (2010) s. 17

²⁷ Surrogatirapport (2010) s. 38

²⁸ NOU 2014:9 s. 132

Adopsjonslovens kapittel 2 oppstiller generelle vilkår for adopsjon som må være oppfylt før en adopsjonssøknad kan innvilges. I det følgende gis det en kort oversikt over vilkårene, samt hvordan disse potensielt kan anvendes i saker som omhandler surrogati. De generelle vilkårene vil gjelde både for nasjonal adopsjon og stebarnsadopsjon.

3.3.3.1 Hensynet til barnets beste

Grunnvilkåret for å gjennomføre en adopsjon er at det vil være til barnets beste. Det følger av adopsjonsloven § 4 at det skal være et overordnet hensyn og at adopsjon bare kan innvilges når det er «klart sannsynlig» at adopsjon vil være til barnets beste. Ordlyden tilsier at det foreligger et krav om kvalifisert sannsynlighet for de vurderingene som blir lagt til grunn. Vurderingen vil være fremtidsrettet, noe som stiller strenge krav til bevisene som legges til grunn og prognosevurderingen.²⁹

Ordlyden «barnets beste» blir i denne sammenheng ikke brukt i samme betydning som i lovgivningen for øvrig, hvor hensynet til barnets beste skal være et tungtveiende moment i vurderinger som omhandler barn. I forbindelse med adopsjon er hensynet tillagt ytterligere vekt, og det skal være et avgjørende moment ved all saksbehandling som omhandler adopsjon.³⁰ Dette er som følge av at adopsjon er særpreget ved at adopsjonsinstituttet er dannet for å sikre barns oppvekstvilkår, samt at adopsjon er en permanent avgjørelse som avskjærer alle rettslige forbindelser med de som er å anse som barnets foreldre ved fødsel.

Hva som ligger i begrepet «barnets beste» må forstås i sammenheng med barnekonvensjonen artikkel 3. Det er uten tvil et stort og kompleks begrep, og den konkrete fastsettelsen av innholdet vil variere fra sak til sak.³¹ Barnekomiteen har imidlertid utarbeidet en liste over momenter som kan inngå i vurderingen av barnets beste.³² Som sentrale momenter nevner barnekomiteen blant annet barnets identitet, velvære, sikkerhet og opprettholdelse av

²⁹ Prop.88 L (2016-2017) s. 221

³⁰ Prop.88 L (2016-2017) s. 221

³¹ Høstmælingen, Kjørholt & Sandberg (2020) s. 60

³² General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), s. 52-79

relasjoner. Listen er ikke ment å være uttømmende, og momenter ved vurderingene vil kunne endre seg fra sak til sak.

Vurderingen av barnets beste bør etter min mening være den samme når det aktuelle barnet er født av surrogati. Dersom man vurderer hva som er best for surrogatbarn som en gruppe, vil enkeltindividet raskt forsvinne. Når det er tale om adopsjon, som vil påvirke barnet i alle aspekter, må det individuelle barnets beste være å anse som avgjørende.

3.3.3.2 Krav til adoptivsøkere

Lovteksten oppstiller flere krav til de som søker å adoptere. Som et grunnleggende krav må de som ønsker å adoptere et barn ha forutsetninger for å være en god omsorgsperson for barnet, samt ha et ønske om å oppfostre barnet, jf. adopsjonsloven § 5 første ledd. Oppfostringskravet henger nært sammen med formålet om å gi barnet trygge oppvekstvilkår, da det her helt nødvendig for å kunne gi barnet sikre og trygge rammer å vokse opp i.³³

Det finnes ytterligere krav til adoptivsøkere i forskrift om adopsjon, som blant annet oppstiller søkerens fysiske og psykiske helse, boligstandard, vandel og familiens økonomi som momenter som skal vektlegges, jf. forskriftens § 1. Som ordlyden tilsier kan ikke det som blir listet opp i bestemmelsen anses som en uttømmende momentliste, og det må foretas en helhetlig vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Det kan tenkes tilfeller hvor intenderte foreldre tidligere har fått avslag på en adopsjonssøknad som følge av dårlig helse eller som følge av tidligere lovbrudd ikke ble regnet som aktuelle adoptivforeldre. Skal i så tilfelle de samme momentene, som i praksis ikke har endret seg, tillegges like stor vekt ved ny adopsjonssøknad i forbindelse med adopsjon av surrogatbarn?

I forarbeidene til barneloven er det uttalt at de krav som stilles til adoptivsøkere i en ordinær adopsjonssak burde ses i lys av hensynet til barnets beste.³⁴ I surrogatisaker vil ofte de intenderte foreldrene være barnets reelle omsorgspersoner og sosiale foreldre. Surrogatmor og hennes eventuelle ektemann vil ikke ha noen intensjoner om å ha omsorgen for barnet, og de

³³ Prop.88 L (2016-2017) s. 221

³⁴ NOU 2009:5 s. 99

er således ikke et reelt omsorgsalternativ for barnet. Det vil i slike tilfeller være adgang til å lempes noe på kravene til for eksempel adoptivsøkerens helse. Den samme tilnærmingen må kunne legges til grunn ved øvrige krav til adoptivsøkerne, forutsatt at barnets beste tilsier at barnet bør forbli hos sine intenderte foreldre.

Det er må imidlertid trekkes en nedre grense for hvor mye kravene til adoptivsekere kan lempes. Kravene er satt av hensyn til barnets beste, og ment som en generell veiledning ved vurderinger for enkeltsaker. Dersom en adoptivsøker får avslag på sin søknad om adopsjon som følge av sedelighetslovbrudd, vil ikke en eventuell lemping av kravene i forbindelse med adopsjon av surrogatbarn medføre at søknaden innvilges. For de tilfeller hvor det er tale om alvorlige lovbrudd som kan sette barnets sikkerhet i fare kan det ikke sies å være til barnets beste å bli adoptert av den aktuelle adoptivsøkeren. Det samme må kunne legges til grunn ved øvrige krav, for de tilfeller hvor barnets omsorg, helse, sikkerhet eller mulighet til utvikling står i fare. Dersom det er tale om mindre alvorlige lovbrudd, kronisk helseproblematikk som til en viss grad vil påvirke omsorgen for barnet, eller usikkerhet rundt adoptivsøkerens forutsetninger for å takle omsorgsoppgaver under hele barnets oppvekst, må det foretas en grundig undersøkelse av omstendighetene og drøftelse av hva som vil være til det konkrete barnets beste.

3.3.3.3 Krav om ekteskap eller samboerskap

Det oppstilles videre et krav om at bare ektepar eller samboere kan adoptere sammen, jf. adopsjonsloven § 6. Bestemmelsen utelukker dermed andre personsammensetninger, som for eksempel mor og datter eller vennepar. Med samboere mener bestemmelsen to personer som bor sammen i et stabilt og ekteskapslignende forhold, jf. adopsjonsloven § 6 første ledd andre setning. I forskrift om adopsjon § 1 andre ledd blir det presisert at ektepar eller samboere som søker å adoptere sammen, som hovedregel skal ha bodd sammen de siste 2 årene. Som ordlyden tilsier kan det ikke anses som et absolutt minstekrav, men terskelen for å fravike må anses å være noe høy.

Dersom en adopsjonssøker er gift eller samboende, må vedkommende som hovedregel adoptere sammen med sin ektefelle eller samboer, jf. adopsjonsloven § 6 andre ledd.

Bakgrunnen for denne hovedregelen er at ektepar eller samboere sammen utgjør en

omsorgsbasis for barnet, og dermed må vurderes sammen ved en adopsjonssøknad.³⁵ Det vil likevel være adgang til å gjøre unntak fra denne hovedregelen dersom ektefellen eller samboeren er forsvunnet, psykisk utviklingshemmet eller har en alvorlig psykisk sykdom, jf. andre ledd andre setning. Unntaket bør imidlertid praktiseres snevert, og barnets beste skal være det overordnede hensynet ved vurderingen.³⁶

Det er ikke utelukket at også enslige kan adoptere barn, men da forutsettes det at adopsjonssøkeren bor alene, jf. adopsjonsloven § 7. Bestemmelsen vil være aktuell for de tilfeller hvor intendert mor eller far er enslig og unnfanger barn gjennom surrogati. En enslig adoptiv søker må inneha forutsetninger for å ha eneomsorgen for et barn, og det kan således tenkes at det stilles noe høyere krav til enslige enn par. Vilåret vil hovedsakelig innebære at søkeren er egnet til å ivareta et adoptivbarn på egenhånd i 15 til 20 år frem i tid.³⁷ Det stilles naturligvis høyere krav til en enslig forsørger, ettersom alt ansvar vil påfalle dem.

3.3.3.4 Foreldrenes samtykke til adopsjon

For at adopsjon skal kunne gjennomføres kreves det at kvinnen som etter norsk rett er å anse som mor samtykker til adopsjonen, jf. adopsjonsloven § 10. Som oftest vil det ikke være problematisk å fastlegge hvem som er barnets surrogatmor, og dermed etter norsk rett barnets juridiske mor. I de fleste tilfeller dokumenteres surrogatprosessen ved det utenlandske selskapet og de intenderte foreldrene vil ofte vite hvem som stiller som deres surrogat.

Foreldrenes samtykke til adopsjon kan ikke gis før to måneder etter at barnet er født, jf. adopsjonsloven § 10 tredje ledd. Kravet om at samtykke først kan gis to måneder etter barnets fødsel er for å gi foreldrene en refleksjonsperiode og forhindre forhastede avgjørelser.³⁸ I forbindelse med surrogati vil surrogatmor gå inn i svangerskapet med den forutsetningen av at foreldreansvaret skal overføres til de intenderte foreldrene. Det foreligger imidlertid ingen grunn til å gjøre unntak fra tidskravet, og det må anses å gjelde også ovenfor surrogatbarn.

³⁵ Prop.88 L (2016-2017) s. 222

³⁶ Prop.88 L (2016-2017) s. 52

³⁷ Prop.88 L (2016-2017) s. 222

³⁸ Prop.88 L (2016-2017) s. 223

Adopsjonsprosessen blir som hovedregel igangsatt når barnet ankommer de intenderte foreldrenes hjemland, noe som skjer noen måneder etter barnets fødsel.

Når samtykke til adopsjon skal gis, må det gis til en offentlig tjenesteperson eller advokat som kan ta imot eller bekrefte samtykket, jf. adopsjonsloven § 10. Fremleggelse av en surrogatkontrakt vil således ikke kunne være tilstrekkelig for å anse vilkåret om samtykket oppfylt. Det nødvendige papirarbeidet i forbindelse med en surrogatprosess blir som hovedregel gjennomført før barnet blir unnfanget. Surrogatmoren må dermed, etter refleksjonsperioden på to måneder, avgi sitt samtykke ovenfor kompetent personell.

Det forekommer imidlertid tilfeller hvor surrogatmors identitet er ukjent for offentlige instanser i Norge. Dette kan være som følge av at de intenderte foreldrene ikke ønsker at surrogatmorens identitet blir kjent, mangelfull saksbehandling ved surrogativirksomheten, eller andre årsaker. Det vil da ikke være mulig for offentlige instanser i Norge å innhente hennes samtykke til adopsjonen.

For de tilfeller hvor surrogatmorens identitet er ukjent må Barne-, ungdoms- og familieetaten foreta en konkret vurdering av hvorvidt adopsjonssøknaden skal innvilges, til tross for manglende samtykke fra surrogatmoren.³⁹ Terskelen for å godkjenne en adopsjonssøknad må i slike tilfeller anses for å være høyere enn for de tilfeller hvor hennes identitet er kjent. Dette er som følge av at et av adopsjonslovens siktemål er å ivareta den biologiske morens rettigheter. Dersom hennes identitet er ukjent, vil ikke norske myndigheter ha mulighet til å undersøke og ivareta hennes rettigheter. Videre er det svært viktig for norske myndigheter å forsikre seg om at det aktuelle barnet ikke er et offer for menneskehandel eller annen ulovlig praksis.⁴⁰

3.3.4 Stebarnsadopsjon

Hvis intendert far har etablert juridisk farskap etter barnelovens regler, vil det være en mulighet for at intendert mor kan adoptere barnet gjennom stebarnsadopsjon. Ettersom det

³⁹ NOU 2014:9 s. 120

⁴⁰ For eksempel dersom biologisk far kidnapper et barn han har unnfanget med en tidligere partner fra et annet land

ikke foreligger egne regler for stebarnsadopsjon av barn unnfanget ved surrogati, må de ordinære bestemmelsene vedrørende stebarnsadopsjon komme til anvendelse.

Etter adopsjonsloven § 13 første ledd kan en ektefelle adoptere den andre ektefellens barn dersom den andre ektefellen samtykker. Ordlyden i bestemmelsens første ledd må ses i sammenheng med bestemmelsens tredje ledd, som presiserer at bestemmelsen gjelder tilsvarende for samboere. Det foreligger dermed ikke et krav om at partene er gift. Dersom barnet er unnfanget ved surrogati og intendert far er anerkjent som juridisk far, må han samtykke til at intendert mor kan adoptere barnet.

Adopsjonsloven § 13 første ledd oppstiller videre at krav om at den som ønsker å adoptere barnet må ha oppfostret barnet i minimum 5 år, samt ha et ønske om å fortsette å oppfostre barnet. Det foreligger dermed et krav om at den adopterende parten har etablert et foreldrelignende forhold til det aktuelle barnet, samt at denne relasjonen må ha vedvart over lengre tid. Begrunnelsen for kravet er blant annet hensynet til barnets beste og for å sikre at barnet får en stabil og trygg omsorgssituasjon.⁴¹

For de tilfeller hvor barnet er unnfanget ved surrogati, kan oppfostringskravet fremstå som et hinder for stebarnsadopsjon. De intenderte foreldrene overtar omsorgen for barnet umiddelbart etter fødselen, og barnet vil normalt ikke være fylt 5 år før intendert mor søker å adoptere barnet. Det foreligger imidlertid mulighet til å gjøre unntak fra oppfostringskravet dersom det foreligger «særlige grunner», jf. adopsjonsloven § 13 første ledd tredje setning. I lovens forarbeider er det presisert at unntaket sikter til de tilfeller hvor barnet har behov for to juridiske foreldre, samt at det må ses hen til hva som er til det beste for det individuelle barnet.⁴² I den forbindelse er blant annet ektepar eller samboere som har benyttet seg av surrogati nevnt som et eksempel på et slikt særlig tilfelle. Tidskravet på 5 år vil følgelig ikke være et hinder for stebarnsadopsjon av surrogatbarn.

⁴¹ Prop.88 L (2016-2017) s. 224

⁴² Prop.88 L (2016-2017) s. 224

3.4 Oppsummering

Mulighetene intenderte foreldre i et surrogatiarrangement har til å etablere foreldreskap etter norsk rett kan ikke sies å være vid. Intendert mor vil ikke ha mulighet til å etablere morskap etter reglene i barneloven, og intendert fars mulighet til å etablere farskap er betinget av at han har donert genetisk materiale i forbindelse med unnfangelsen av barnet.

For de tilfeller hvor intendert far ikke har donert genetisk materiale vil han sidestilles med intendert mor, og ikke ha mulighet etter barnelovens bestemmelser til å etablere farskap. Adgangen til å godkjenne farskap fastsatt i utlandet etter et surrogatiarrangement er snever, og for de tilfeller hvor det ikke foreligger en genetisk forbindelse vil den trolig være enda mindre.

Dersom en av de intenderte foreldrene, i praksis intendert far, får fastsatt foreldreskap gjennom barnelovens regler, kan intendert mor søke om å adoptere barnet gjennom stebarnsadoptsjon. De spesielle vilkårene ved stebarnsadoptsjon, herunder blant annet oppfostringskravet og at intendert mor må ha et ønske om å oppfostre barnet videre, kan ikke anses å begrense adopsjonsmulighetene til intendert mor. Intendert mor vil utvilsomt ha et sterkt ønske om å oppdra og ha omsorg for surrogatbarnet, samt at det ved surrogatiarrangement som hovedregel vil foreligge et særlig tilfelle hvor oppfostringskravet kan lempes på. Noe som kan bli problematisk i forbindelse med stebarnsadoptsjon er intendert fars samtykke, noe som kan være utelukket dersom samlivet oppløses eller han avgår med døden.

For de tilfeller hvor ingen av de intenderte foreldrene kan etablere foreldreskap gjennom barnelovens regler, må de sammen søke om å adoptere surrogatbarnet. Vilkårene som stilles til ordinære adoptivsøkere er særdeles strenge, og skal ses i lys av hensynet til barnets beste. Som følge av at barnets beste skal være et gjennomgående hensyn ved vurderingen av adoptivsøkere, må kravene som stilles til ordinære adoptivsøkere kunne anses å lempes noe. Her må det imidlertid oppstilles en nedre grense for hva som vil kunne anses som akseptabelt, og ikke enhver intendert forelder vil ha mulighet til å adoptere sitt surrogatbarn.

Adgangen intenderte foreldre har til å etablere foreldreskap etter barnelovens og adopsjonslovens regler kan ikke sies å være vide. Fastsetting av foreldreskap er i Norge strengt regulert, og det er lite rom for skjønnsmessige vurderinger.

4 Familieliv og privatliv

4.1 Introduksjon

Den norske reguleringen av fastsettelse av foreldreskap er utvilsomt streng, og det kan i den anledning stilles spørsmål ved om reguleringen er for streng sett i sammenheng med individers rett til familieliv etter EMK art. 8 og GrL. § 102. Foreldreskap er må mange måter en «inngangsbillett» til å kunne nyte familielivet sammen, og det kan tenkes tilfeller hvor partene må anses å ha et familieliv sammen uten at nasjonale myndigheter har anerkjent foreldreskap.

Det oppstilles ikke som et absolutt krav for å konstatere familieliv, at intenderte foreldre har oppnådd juridisk foreldreskap ovenfor sitt surrogatbarn.

I det følgende skal EMK art. 8 og GrL. § 102 undersøkes med hensyn til hva bestemmelsene anser som et familieliv og privatliv, samt hvilke krav det i den forbindelse stilles til øvrig rettslig regulering. Bestemmelsene omfatter både retten til familieliv og privatliv, og det er dermed grunn til å undersøke begge alternativene.

4.2 Familieliv

4.2.1 Grunnloven § 102

Grunnloven § 102 gir alle en «rett til respekt for ... familielivet sitt», jf. første ledd. Denne delen av grunnlovsbestemmelsen er utformet etter mønsteret til EMK art. 8, og skal følgelig tolkes i lys av den.⁴³ I Rt. 2015 s. 93 la Høyesterett likevel til grunn at praksis fra internasjonale håndhevingsorganer ikke kunne ha samme prejudikatsvirkning ved tolkning av Grunnlovens bestemmelser som de ville hatt ved tolkning av de tilsvarende konvensjonsbestemmelsene.⁴⁴ Det ble presisert at ansvaret for å tolke grunnlovsbestemmelsene tilfalt Høyesterett og ikke internasjonale håndhevingsorganer. Det er således Høyesteretts praksis som må legges til grunn ved fortolkning av Grunnloven § 102.

⁴³ Mestad, Michalsen & Stub (2021) kapittel 3.1.1

⁴⁴ Se Rt. 2015 s. 93 avsnitt 57

Rettspraksis fra EMD vil imidlertid fortsatt være en sentral kilde, men medfører ikke at grunnlovsbestemmelsen og EMK art. 8 alltid vil ha sammenfallende innhold.

Retten til respekt for familieliv må ses i sammenheng med retten til respekt for privatliv, da begge alternativene oppstilles i Grunnloven § 102. Hva som er innholdet i «*familieliv*» og «*privatliv*» vil til dels være overlappende, og det kan dermed ikke trekkes en klar grense mellom dem. Familieliv vil likevel være av selvstendig betydning da det i større grad retter seg mot relasjoner mellom mennesker.⁴⁵ Høyesterett har ikke hittil tatt selvstendig stilling til hva som ligger i familiebegrepet, og har i stor grad anvendt den tilsvarende bestemmelsen i EMK art. 8 og i den forbindelse sett hen til praksis fra EMD.⁴⁶

Hvorvidt intenderte foreldre sammen med sitt surrogatbarn kan sies å utgjøre et «*familieliv*» i Grunnlovens forstand er usikkert. Som følge av nasjonal rettspraksis er det nødvendig å se hen til om slike situasjoner kan utgjøre et familieliv etter EMK art. 8. Hvorvidt de saker som omhandler surrogati kan omfattes vil bli nærmere redegjort for i oppgavens punkt 4.2.2.

Etter grunnlovsbestemmelsen har enhver rett til «*respekt*» for sitt familieliv. Retten til respekt vil først og fremst omhandle et vern mot uberettigede inngrep fra det offentlige, jf. Rt. 2015 s. 93 avsnitt 59. Kravet til respekt vil også oppstille positive forpliktelser for staten i form av å sikre mot inngrep fra andre private.⁴⁷ Kravet om aktivitet fra offentlige myndigheter vil imidlertid være avhengig av blant annet det aktuelle saksområdet, hvorvidt det er rimelig å forvente aktivitet fra offentlige myndigheter, sårbarheten til vedkommende og hvilken krenkelse som er aktuell.

Spørsmål vedrørende surrogati har ikke tidligere vært oppe til behandling hos Høyesterett, og vi har dermed ikke fått noen presisering av om aktivitetsplikten til nasjonale myndigheter vil strekke seg så langt at den dekker intenderte foreldres mulighet til å få fastsatt foreldreskap ovenfor sine surrogatbarn. Aktivitetsplikten vil imidlertid utvilsomt omfatte en plikt til å sørge for at ethvert barn får den omsorgen og beskyttelsen de har krav på etter blant annet barnekonvensjonen. Det søkes i første rekke at barnet skal få ivaretatt sine rettigheter

⁴⁵ Mestad, Michalsen & Stub (2021) kapittel 3.1.3

⁴⁶ Se blant annet Rt. 2015 s. 93 avsnitt 58, HR-2022-847-A avsnitt 60-65 og HR-2020-1929-A avsnitt 71

⁴⁷ Mestad, Michalsen & Stub (2021) kapittel 3.1.1

gjennom omsorg fra sine foreldre, men for de tilfeller hvor det ikke er en mulighet vil staten overta omsorgen for barnet. Staten har således en aktivitetsplikt for å sikre at ethvert barn i Norge får den omsorgen og tryggheten de har krav på. Denne aktivitetsplikten kan imidlertid ikke sies å strekke seg så langt at det danner en rett for intenderte foreldre å etablere foreldreskap ovenfor sitt surrogatbarn.

4.2.2 EMK artikkel 8

Det følger av EMK art. 8 første ledd at «*Everyone has the right to respect for his private and family life ...*». Bestemmelsen har utvilsomt store likehetstrekk med Grunnloven § 102, og de kan i hovedsak anses å dekke det samme.⁴⁸ Heller ikke her kan det sies at det foreligger en klar grense mellom privat- og familieliv, da alternativene i flere tilfeller vil flyte over i hverandre og dekke samme område. Det vil imidlertid i det følgende fokuseres på «*family life*» etter EMK art. 8

Kjernen i familielivet er en rett til å leve sammen slik at familiære bånd kan utvikle seg gjennom naturlig samhandling i det daglige livet.⁴⁹ Retten til respekt for familielivet etter EMK art. 8 relaterer seg primært til eksisterende familieliv, og ikke et fremtidig familieliv. For intenderte foreldre som ikke har fått etablert rettslige bånd med sine surrogatbarn vil det være å anse som et fremtidig familieliv. EMD har imidlertid uttalt at et intendert familieliv under visse omstendigheter kan falle inn under anvendelsesområdet til artikkel 8 med hensyn til familieliv.⁵⁰

Hvorvidt det kan sies å foreligge et «*family life*» er ifølge EMD egentlig et spørsmål om fakta avhengig av eksistensen av nære personlige bånd.⁵¹ Begrepet «*family life*» i artikkel 8 omhandler ekteskapsbaserte forhold, men også andre *de facto* familieband. Med de facto familieband menes det her de tilfeller hvor partene bor sammen utenfor ekteskap eller der det foreligger andre omstendigheter som tilsier at forholdet har tilstrekkelig bestandighet.

⁴⁸ Som følge av rettspraksis hos Høyesterett, hvor EMK art. 8 og Grl. § 102 har blitt oppstilt sammen, men selve vurderingen i ulike saker har blitt tatt med utgangspunkt i konvensjonsbestemmelsen.

⁴⁹ Guide on Article 8 of the Convention, avsnitt 295

⁵⁰ Guide on Article 8 of the Convention, avsnitt 297

⁵¹ Paradiso and Campanelli v. Italy, avsnitt 140

Verdenssamfunnet har utviklet seg raskt frem, og familiekonstellasjoner i dag kan være betydelig annerledes enn det var tidligere. Ved å åpne for de facto familieliv blir det sikret at også utradisjonelle familiekonstellasjoner oppnår vern for sitt familieliv. Dette kan for eksempel være samboere av samme kjønn som ikke har mulighet til å gifte seg, men også intenderte foreldre og deres surrogatbarn som ikke har mulighet til å oppnå nasjonal anerkjennelse. Adgangen til å anse sistnevnte som et de facto familieliv må imidlertid undersøkes videre, da vurderingene vil bero på den konkrete situasjonen.

4.2.2.1 De facto familieliv

I visse situasjoner kan de facto familieliv aksepteres mellom barn og voksne der det ikke foreligger biologiske eller juridiske bånd.⁵² Utgangspunktet her er at de intenderte foreldrene ikke har noen biologiske bånd eller juridiske bånd med surrogatbarnet, men det utelukker ikke de tilfeller hvor en av de intenderte foreldrene har slike bånd.

Når EMD vurderer hvorvidt det er etablert et de facto familieliv undersøker de sakens faktiske omstendigheter. Et viktig moment i vurderingen er tidsrommet hvor barnet har vært under omsorgen til sine intenderte foreldre. I *Paradiso og Campanelli mot Italia* uttalte retten imidlertid at det ikke ville være passende å sette en nedre tidsgrense i vurderingen, men at kvaliteten på båndene som skapes mellom de intenderte foreldrene og surrogatbarnet må tas inn i vurderingen.⁵³ Selv om det ikke kan fastsettes en nedre tidsgrense, må likevel varigheten av relasjonen mellom surrogatbarnet og de intenderte foreldrene være en nøkkelfaktor i rettens vurdering av hvorvidt det foreligger et de facto familieliv.

Relasjonen mellom de intenderte foreldrene og surrogatbarnet vil altså være av stor betydning når det skal fastlegges hvorvidt et de facto familieliv foreligger. I den forbindelse er det viktig å bemerke at de intenderte foreldrene som hovedregel vil begynne å etablere denne relasjonen fra barnets fødsel. I mange tilfeller reiser en eller begge de intenderte foreldrene til surrogatmorens hjemland og overtar omsorgen for barnet umiddelbart etter fødselen. De vil da være barnets første omsorgspersoner og utvilsomt knytte sterke bånd til barnet. Dersom

⁵² *Paradiso and Campanelli v. Italy*, avsnitt 148

⁵³ *Paradiso and Campanelli v. Italy*, avsnitt 153

barnet og de intenderte foreldrene skulle blitt separert etter noen måneder, vil det utvilsomt oppleves som en stor byrde for partene.

I *Moretti og Benedetti mot Italia* la EMD vekt på at et fosterbarn hadde ankommet sin fosterfamilie da barnet kun var 1 måned gammel.⁵⁴ Barnet tilbragte deretter de neste 19 månedene av livet sitt hos fosterfamilien. Fosterforeldrene hadde i den tidsperioden delt barnets første viktige stadier i livet. Barnet var godt integrert i familien og hadde en sterk relasjon med sine fosterforeldre. I den aktuelle saken ble det videre vektlagt at fosterforeldrene hadde sørget for barnets sosiale utvikling. Med bakgrunn i de nevnte faktiske omstendighetene fant EMD at det i dette tilfellet forelå nære personlige bånd av en slik karakter at det kunne omtales som et *de facto* familieliv.

Hvordan de intenderte foreldrene har opptrådt ovenfor surrogatbarnet vil også være et viktig moment i vurderingen. I *Paradiso og Campanelli mot Italia* så EMD hen til tidligere praksis fra domstolen, hvor de påpekte at dersom de intenderte foreldrene hadde en genuin bekymring for surrogatbarnets velvære, ville det være et moment som tilsa at det forelå et *de facto* familieliv.⁵⁵

Videre vil det være av betydning hvorvidt de intenderte foreldrene opptrer som barnets foreldre i samtlige aspekter.⁵⁶ Dette kan for eksempel være dersom foreldrene selv sørger for å gi barnet den omsorgen barnet trenger. Hvis de intenderte foreldrene ansetter en person til å ivareta barnet og gjøre ulike oppgaver tilknyttet barnet i det daglige livet, vil det etter mitt syn ikke kunne konstateres at de intenderte foreldrene opptrer som barnets foreldre. Noe hjelp til den daglige omsorgen må kunne aksepteres, men dersom de intenderte foreldrene er på jobb på dagtid og derfor overlater barnet til en barnevakt, forså overlate omsorgen for barnet til en hushjelp på kveldstid, kan det ikke sies at de opptrer som barnets foreldre.

Dette vil imidlertid som hovedregel ikke være problematisk. Dersom et par velger å benytte seg av et surrogatarrangement er det gjerne fordi tidligere forsøk på å unnfange barn selv

⁵⁴ Oversettelse av den aktuelle dommen i *Paradiso and Campanelli v. Italy*, avsnitt 149

⁵⁵ *Paradiso and Campanelli v. Italy*, avsnitt 149

⁵⁶ *Paradiso and Campanelli v. Italy*, avsnitt 149

eller adopsjon ikke har lyktes. Surrogatbarnet er da ofte høyt ønsket, og de intenderte foreldrene vil som hovedregel ha stor motivasjon for å opptre som barnets foreldre.

De momenter som til nå er angitt kan ikke ses som en uttømmende opplisting av relevante eller viktige momenter. Vurderingen av hvorvidt det foreligger et de facto familieliv vil være svært avhengig av de faktiske omstendighetene i hver enkelt sak. De nevnte momentene vil imidlertid være sentrale ved de fleste vurderingene og muligens gi en indikasjon på hvorvidt det kan konstateres et de facto familieliv eller ikke.

4.2.2.2 Valdís Fjölfnisdóttir og andre mot Island

Som et eksempel på et tilfelle hvor det ble konstatert at det forelå et de facto familieliv kan nevnes Valdís Fjölfnisdóttir og andre mot Island. I den aktuelle saken gjennomførte et ektepar kommersiell gestasjonell surrogati ved en klinikk i USA. Barnet ble unnfanget ved hjelp av donert genetisk materiale, og hadde således ingen biologisk relasjon til sine intenderte foreldre.

Da EMD i den aktuelle saken skulle vurdere hvorvidt det forelå et de facto familieliv, så de blant annet på det faktum at relasjonen mellom de intenderte foreldrene og surrogatbarnet ikke ble avbrutt da de nasjonale myndighetene overtok omsorgen for barnet.⁵⁷ Barnet ble plassert i fosterhjem hos sine intenderte foreldre, noe som etter hvert ble en permanent avtale frem til de intenderte foreldrene gikk gjennom et samlivsbrudd. I påfølgende tid hadde barnet boplass annethvert år hos sine intenderte foreldre, samt at barnet hadde kontinuerlig kontakt med den intenderte forelderen som barnet ikke bodde hos.

EMD bemerket at relasjonen mellom de intenderte foreldrene og barnet allerede fra starten var rettslig usikker.⁵⁸ Det var imidlertid viktig å huske at barnet hadde vært under de intenderte foreldrenes kontinuerlige omsorg i 4 år, noe som utgjorde helse barnets liv. EMD la til grunn at som følge av tidsaspektet var båndet mellom surrogatbarnet og de intenderte foreldrene styrket, samt at det ble ytterligere forsterket gjennom den lovlig etablerte fosterhjemsordningen.

⁵⁷ Valdís Fjölfnisdóttir and others v. Iceland, avsnitt 149

⁵⁸ Valdís Fjölfnisdóttir and others v. Iceland, avsnitt 61

På bakgrunn av varigheten av forholdet de intenderte foreldrene hadde hatt til surrogatbarnet, kvaliteten på båndene som var etablert mellom dem, den nære emosjonelle relasjonen som ble etablert i barnets første stadier i livet, samt fosterhjemsordningen fastsatt av nasjonale myndigheter, fant EMD at det aktuelle tilfellet var å anse som et de facto familieliv.

4.2.2.3 Paradiso og Campanelli mot Italia

Som et eksempel hvor EMD vurderte om det forelå et de facto familieliv, men kom frem til at det ikke kunne konstateres et slikt familieliv, kan nevnes Paradiso og Campanelli mot Italia. I den aktuelle saken reiste intendert mor til Russland for å gjennomføre gestasjonell surrogati ved bruk av intendert fars sædceller. Det viste seg imidlertid senere at det hadde forekommet en feil hos den russiske klinikken, og intendert far var ikke genetisk beslektet med barnet likevel.

Ved vurderingen av om det forelå et de facto familieliv så EMD blant annet på perioden hvor de intenderte foreldrene hadde bodd sammen og hatt omsorgen for barnet. Barnets intenderte mor tilbragte 2 måneder sammen med barnet i Russland, før de reiste til Italia og tilbragte ytterligere 6 måneder sammen med barnets intenderte far.⁵⁹

Til tross for at EMD understreket at det ikke ville være passende å sette en nedre tidsgrense for hvor lenge surrogatbarnet og de intenderte foreldrene må ha vært sammen, synes retten i stor grad å vektlegge det korte tidsrommet på til sammen 8 måneder. EMD begrunnet det riktignok med at kvaliteten på de båndene som hadde blitt skapt i tidsrommet ikke kunne sies å være tilstrekkelig.⁶⁰ Det ble vist til tidligere praksis hvor barnet hadde bodd sammen med sine omsorgspersoner i flere år, og retten i de tilfellene hadde funnet at kvaliteten på båndene var tilstrekkelig.

Videre i vurderingen ble det pekt på tidligere praksis hvor det var tale om et kortere tidsrom enn foreliggende sak. I den aktuelle saken var det imidlertid en genetisk relasjon mellom barnet og én av omsorgspersonene, noe som førte til tilbakeføring av barnet og mulighet til å videreutvikle de båndene som allerede var etablert. I Paradiso og Campanelli mot Italia forelå

⁵⁹ Paradiso and Campanelli v. Italy, avsnitt 152

⁶⁰ Paradiso and Campanelli v. Italy, avsnitt 153

det ingen genetiske bånd mellom surrogatbarnet og den intenderte faren. Surrogatbarnet ble følgelig ikke tilbakeført til de intenderte foreldrene, og de hadde ikke mulighet til å gjenoppta og videreutvikle relasjonen de hadde etablert gjennom barnets 8 første måneder i livet.

Etter en gjennomgang av de faktiske omstendighetene i saken konkluderte EMD med at det ikke forelå et de facto familieliv.⁶¹ Den korte tidsperioden hvor de intenderte foreldrene og surrogatbarnet bodde sammen var ikke å anse som tilstrekkelig for å kunne danne slike kvalitetsbånd som kreves etter EMK art. 8. EMD bemerket imidlertid at det korte tidsaspektet var som følge av at italienske myndigheter overtok omsorgen for barnet og flyttet barnet vekk fra sine intenderte foreldre. Retten fant imidlertid ikke at det kunne tillegges særlig vekt, da reaksjonen fra de nasjonale myndighetene var en direkte konsekvens av den rettslig usikre situasjonen de intenderte foreldrene selv hadde skapt ved å gjennomføre surrogati. I den forbindelse ble også fravær av genetisk relasjon til surrogatbarnet anvendt som et moment ved konklusjonen.

Selv om det ikke kunne konstateres at det forelå et de facto familieliv i den aktuelle saken, bemerket EMD at kvaliteten på båndene som allerede var blitt utviklet mellom de intenderte foreldrene og surrogatbarnet ikke kunne kritiseres. De intenderte foreldrene hadde all intensjon om å ha omsorgen for og oppdra barnet som sitt eget. Disse momentene talte for at de forelå et de facto familieliv, men var ikke alene tilstrekkelig til å fatte den konklusjonen.

4.2.2.4 Nasjonale domstolars vurderinger av «*family life*»

Som tidligere nevnt anvender Høyesterett i stor grad EMK art. 8 for de tilfeller hvor de vurderer om det foreligger et familieliv. EMK art. 8 er bakgrunnen for Grunnlovens § 102, og Høyesteretts vurderinger vedrørende «*family life*» må kunne anses å gjelde tilsvarende for grunnlovsbestemmelsen.

I HR-2022-847-A var det blant annet spørsmål om en tidligere juridisk far kunne oppnå foreldreansvar på ny etter EMK art. 8. I den aktuelle saken hadde faren vært gift med barnets mor, og etter barnelovens regler etablert farskap da barnet ble født. Da samlivet mellom dem ble oppløst, og i forbindelse med en etterfølgende foreldretvist, viste det seg at

⁶¹ Paradiso and Campanelli v. Italy, avsnitt 156-157

faren ikke var genetisk beslektet med barnet. Han mistet dermed foreldreansvaret og øvrige rettigheter som fastsatt i barneloven.

Retten vurderte i den aktuelle saken om det forelå et familieliv etter EMK art. 8.⁶² Ved vurderingen ble det blant annet vist til praksis fra EMD hvor det ble slått fast at familieliv kunne konstateres i tilfeller hvor det ikke forelå noen genetiske bånd.

I det aktuelle tilfellet konkluderte Høyesterett med at det forelå et familieliv. Retten viste til at den tidligere faren hadde «oppfostret henne som sin datter» frem til barnet var 7 år gammelt og barnets mor flyttet dem til et annet land. Barnet hadde bodd store deler av sitt liv sammen med den tidligere faren, samt opprettholdt jevnlig kontakt etter barnet flyttet gjennom videosamtaler. På denne bakgrunn fant Høyesterett at det forelå tette personlige bånd.

Tilsvarende vurderinger ble lagt til grunn i LB-2022-119721, hvor lagmannsretten vurderte hvorvidt et barns tante og onkel kunne omfattes i familielivbegrepet etter EMK art. 8.⁶³ I den aktuelle saken hadde barnets tante og onkel overtatt omsorgen for henne da hun var 3 dager gammel, og på domstidspunktet var barnet 9 ½ år gammel. Retten konkluderte med at det forelå et familieliv mellom barnet og hennes tante og onkel, og begrunnet dette med at barnet hadde bodd hele sitt liv hos dem, samt at barnet anså dem som sine foreldre.

Det finnes begrenset praksis i nasjonale domstoler vedrørende «*family life*» for de tilfeller hvor det ikke foreligger genetiske bånd mellom barnet og den pretenderende parten. Av den praksis vi har fått, synes det imidlertid at nasjonale domstoler slutter seg til EMD vedrørende fastsettelse av familieliv på bakgrunn av nære personlige bånd og hvordan vedkommende har opptrådt ovenfor barnet. Nasjonale domstoler synes imidlertid ikke å ta en videre vurdering enn dette, og andre momenter har i de nevnte dommene ikke blitt inntatt. Det kan imidlertid antas at vurderingene er gjort nokså korte som følge av at det forelå familieliv i de aktuelle sakene.

⁶² Se HR-2022-847-A, avsnitt 60-65

⁶³ Se LB-2022-119721, *Familieliv etter Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel*

4.3 Privatliv

4.3.1 Introduksjon

For de tilfeller som faller utenfor anvendelsesområdet til «*family life*» er det mulig å se hen til privatliv-alternativet som oppstilles i både EMK art. 8 og GrL. § 102. Retten til respekt for privatliv har vært flittig brukt av blant annet EMD for de tilfeller hvor det ikke har kunne konstateres familieliv mellom intenderte foreldre og deres surrogatbarn.⁶⁴

4.3.2 Grunnloven § 102

Etter Grunnloven § 102 har enhver rett til respekt for sitt «privatliv». Vernet om privatlivet kan ikke ses isolert, men må ses i sammenheng med de øvrige delene av bestemmelsens første ledd.⁶⁵ Dette innebærer at forståelsen av «privatliv» vil være påvirket av blant annet begrepet «familieliv».

Også på dette punkt anvender Høyesterett i stor grad praksis fra EMD når de tolker hvordan «privatliv» skal forstås. Privatliv er utvilsomt et vidt begrep, og det har ikke vært ønskelig eller mulig å skape en uttømmende definisjon på hvilke omstendigheter begrepet skal omfatte, jf. blant annet Rt. 2015 s. 93 avsnitt 58.

Det er likevel mulig å finne veiledning gjennom Høyesteretts praksis for hvordan begrepet skal forstås. I Rt. 2015 s. 93 uttalte Høyesterett at det sentrale i EMD praksis var blant annet menneskets psykiske og fysiske integritet, elementer ved den enkeltes identitet i videste forstand, samt personlig autonomi, jf. avsnitt 58.

Høyesterett har ikke tatt uttrykkelig stilling til hvorvidt en person uten rettslige bånd med et barn kan omfattes av vernet om privatlivet som følger av Grunnloven § 102. Retten har imidlertid uttalt at innholdet i Grunnloven § 102 og EMK art. 8 i praksis har sammenfallende innhold, se HR-2022-2171-A avsnitt 72 med videre henvisning. Ved tolkning av hva «*private life*» omfatter, vil det være sentralt å se hen til praksis fra EMD.

⁶⁴ Se blant annet *Paradiso and Campanelli v. Italy* og *A.M. v. Norway*

⁶⁵ Mestad, Michalsen & Stub (2021) kapittel 3.1.2

4.3.3 EMK art. 8

Begrepet «*private life*» i EMK art. 8 er svært bredt og har av EMD blitt ansett for å dekke de øvrige alternativene i bestemmelsens første ledd. EMD har i tidligere praksis uttalt at begrepet omfatter en persons fysiske og psykiske integritet, samt at det i visse tilfeller kan strekke seg til å dekke en persons fysiske og psykiske sosiale integritet.⁶⁶ Retten til respekt for privatlivet vil videre omhandle en persons rett til å etablere og utvikle relasjoner til omverden og andre mennesker.

Det er således ikke unaturlig å tenke at intenderte foreldres rettigheter ovenfor sitt surrogat omfattes av retten til respekt for privatlivet. Det vil i stor grad omhandle de intenderte foreldrenes mulighet til å utvikle sine relasjoner sammen med sitt surrogatbarn. For at intenderte foreldre skal ha denne muligheten er det sentralt at det foreligger lovgivning som danner rettslige bånd og forhindrer at barnet blir fratatt dem. Retten til å utvikle relasjoner til andre mennesker kan imidlertid ikke anses som en absolutt rett, da det særlig i forbindelse med surrogatarrangement er komplekse vurderinger som må foretas.

Praksis fra EMD har imidlertid ikke fokusert på det overnevnte aspektet når de vurderer hvorvidt privatlivet vil få anvendelse. Fokuset er ikke rettet mot de intenderte foreldrenes muligheter til å videreutvikle relasjonen de skaper med surrogatbarnet etter barnet er kommet til verden. Ved vurderingene vender EMD imidlertid fokuset mot perioden før surrogatbarnet ble unnfanget. Det sentrale i vurderingene synes å være hvorvidt de intenderte foreldrenes valg om å bli foreldre omfattes av retten til privatliv, samt øvrige forhold før surrogatbarnet kommer til verden.

I S.H. og andre mot Østerrike behandlet EMD et par sin rett til å bli foreldre gjennom assistert befruktning. I den aktuelle saken ønsket partene å unnfange barn ved hjelp av genetisk materiale fra donorer.⁶⁷ EMD uttalte blant annet at et ønske om å unnfange barn ved hjelp av assistert befruktning var omfattet av vernet etter EMK art. 8, som følge av at det var å anse som en del av partenes rett til «*private life*». Det samme synspunktet kom til uttrykk i

⁶⁶ Pretty v. The United Kingdom, avsnitt 61

⁶⁷ S.H. and others v. Austria, avsnitt 82

Dickson mot Storbritannia, hvor EMD konkluderte med at avslag på søknad om assistert befruktning falt inn under anvendelsesområdet til EMK art. 8.⁶⁸

Det kan dermed ikke foreligge tvil om at individers valg om å bli foreldre, samt å søke å oppfylle dette ønsket gjennom assistert befruktning, er å anse som en del av «*private life*». Intenderte foreldre kan til en viss grad likestilles ved at de har et ønske om å bli foreldre, samt at de søker å oppfylle dette ønsket gjennom assistert befruktning. Surrogati er særegent sammenlignet med øvrige metoder for assistert befruktning, ettersom det ved surrogatiarrangement vil være en surrogatmor som bærer frem barnet.

Da EMD vurderte hvorvidt privatliv-alternativet kunne anvendes ved surrogati i Paradiso og Campanelli mot Italia, vurderte de blant annet de intenderte foreldrenes intensjoner og ønsker.⁶⁹ I den aktuelle saken var det ikke tvil om at de intenderte foreldrene hadde et stort ønske om å bli foreldre. I forkant av surrogatiprosessen hadde de forsøkt å bli foreldre gjennom prøverørsbefruktning uten hell, samt søkt om og fått formell godkjenning til å adoptere. Surrogati var ikke første alternativ for dem, men heller noe de valgte som følge av vanskeligheten med å få barn på andre måter. De intenderte foreldrene hadde uten tvil viet en stor del av livet sitt i søken om å bli foreldre. Spørsmålet for EMD var dermed de intenderte foreldrenes rett til respekt for sin avgjørelse om å bli foreldre, samt deres personlige utvikling gjennom rollen som foreldre. I den aktuelle saken fant EMD at «*private life*» kunne anvendes på bakgrunn av det overnevnte.

Videre har EMD slått fast at det ikke er noen grunn til å se bort fra de emosjonelle båndene som dannes mellom de intenderte foreldrene og surrogatbarnet.⁷⁰ Praksis vedrørende intenderte foreldres rettigheter ovenfor sitt surrogatbarn unnfanget ved gestasjonell surrogati, vil som hovedregel tilnærmes gjennom retten til respekt for privatlivet. Det er da viktig å ikke fokusere utelukkende på perioden før surrogatbarnet ble unnfanget, men også se på perioden hvor de intenderte foreldrene har hatt omsorgen for barnet.

⁶⁸ Dickson v. The United Kingdom, avsnitt 66

⁶⁹ Paradiso and Campanelli v. Italy, avsnitt 163-164

⁷⁰ A.M. v. Norway, avsnitt 110

4.4 Oppsummering

Det vil foreligge en mulighet for intenderte foreldre å oppnå vern om sitt privat- og familieliv i forbindelse med deres rettigheter ovenfor surrogatbarnet. EMD har valgt å tilnærme seg de rettslige problemstillingene som oppstår i forbindelse med surrogatiarrangement fra privatliv-aspektet, men utelukker imidlertid ikke at det kan foretas en vurdering av hvorvidt det foreligger et de facto familieliv.

Vilkårene for å konstatere familieliv vil imidlertid være nokså strenge, og kan utelukke mange tilfeller. Intendert foreldre som bringer surrogatbarnet til Norge vil trolig raskt ønske å få ulike formaliteter på plass, herunder å bli registrert som barnets foreldre. Dersom det skulle avdekkes at ingen av de intenderte foreldrene kan anses som barnets rettslige foreldre, kan barnet bli flyttet av nasjonale myndigheter til en annen omsorgssituasjon. For at det skal kunne konstateres de facto familieliv må det foreligge emosjonelle bånd av tilstrekkelig kvalitet. For å kunne utvikle slike bånd, er omsorgsperioden svært viktig.

Det synes noe enklere å kunne konstatere at privatliv-alternativet er anvendbart i saker som omhandler surrogati. Det finnes enkelte eksempler på hvor EMD har vurdert problemstillingen under både familieliv og privatliv, men kommet frem til at kun sistnevnte var mulig å anvende i den aktuelle saken. Her kan for eksempel A.M. mot Norge nevnes, hvor retten vurderte begge men kun fant at den intenderte morens rett til privatliv var mulig å anvende i den aktuelle saken.

Det er adgang til å hevde rettigheter etter Grl. § 102 og EMK art. 8 for de intenderte foreldrene. Vurderingene må imidlertid foretas konkret, og vil bero på omstendighetene i den aktuelle saken. Det er ikke mulig å konstatere at samtlige intenderte foreldre i surrogatiarrangement vil være vernet etter bestemmelsene, men det er langt fra utelukket at et slikt vern kan oppnås i enkeltsaker. I det følgende vil privatliv og familieliv ses under ett, da de tilhører samme bestemmelse og i stor grad vil dekke samme område

5 Ivaretar norsk lov retten til privat- og familieliv?

5.1 Adopsjonsloven og barneloven

For de tilfeller hvor intenderte foreldre kan anses å ha en rett til respekt for sitt privat- og familieliv sammen med sitt surrogatbarn, medfører ikke det automatisk en rett til å etablere

juridisk foreldreskap etter norsk lovgivning. Spørsmålet er følgelig hvorvidt den norske lovgivningen, herunder særlig barneloven og adopsjonsloven, kan sies å være tilfredsstillende sett i lys av plikten til å ivareta de intenderte foreldrenes rett til respekt for privat- og familieliv.

Adgangen til å etablere foreldreskap etter norsk lovgivning har tidligere blitt kommentert at menneskerettsdomstolen. I A.M. mot Norge søkte den intenderte moren blant annet å etablere foreldreskap for sitt surrogatbarn gjennom stebarnsadopsjon, men fikk avslag av norske myndigheter. Avslaget var som følge av manglende samtykke fra barnets intenderte og juridiske far.

EMD fant at den nasjonale lovgivningen vedrørende stebarnsadopsjon på generelt grunnlag ikke ville medføre problemer i forbindelse med retten til respekt for privat- og familieliv.⁷¹ De uttalte avslag på søknad om foreldreskap i forbindelse med surrogatarrangement ikke kunne anses å være i strid med konvensjonsrettigheten. I forlengelse av dette klargjorde EMD at avslag på adopsjonssøknad i fravær av juridiske foreldres godkjenning, ikke ville kunne sies å være i strid med konvensjonen. Kravet om samtykke i adopsjonsloven fra barnets juridiske foreldre kan dermed ikke kritiseres.

Norsk adopsjonslov oppstiller i tillegg krav om at adoptivsøkere oppfyller visse krav vedrørende deres egnethet og omstendighetene rundt, herunder blant annet bosted og økonomisk situasjon. Ved vurderingen av disse kravene skal imidlertid barnets beste være et overordnet hensyn. Etter mitt syn kan ikke den norske lovgivningen kritiseres på dette punkt. Det følger av både Grunnloven § 104 og Barnekonvensjonen art. 3 at hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger og avgjørelser som berører barn. Fastsettelse av foreldreskap vil uten tvil berøre barn, og dersom adopsjonslovens øvrige krav skulle frafalle ved adopsjon av surrogatbarn vil det medføre en avgrensning mot dette hensynet. Som tidligere nevnt skal barnets beste være et avgjørende moment ved all saksbehandling i forbindelse med adopsjon. Dersom intenderte foreldre får avslag på sin søknad om å adoptere surrogatbarnet, må dette antas å være som følge av særlige omstendigheter som medfører at resultatet var til barnets beste.

⁷¹ A.M. v. Norway, avsnitt 131

Bestemmelsene om fastsettelse av foreldreskap etter barneloven kan heller ikke sies å være i strid med de intenderte foreldrenes rett etter EMK art. 8. Norsk rett følger *mater semper certa est-* og *pater est-*prinsippet. Førstnevnte prinsipp illustreres gjennom barneloven § 2, ved at kvinnen som har født et barn er å regne som barnets mor. Sistnevnte prinsipp illustreres primært gjennom barneloven § 3, ved at mannen som den fødende kvinnen er gift med er å anse som barnets far. Disse rettslige prinsippene er svært utbredt blant konvensjonslandene, og det er følgelig bred enighet om rettstilstanden på dette punkt.

Selv om muligheten til å etablere foreldreskap etter barnelovens regler er snever, medfører adopsjonslovgivningen at det fortsatt er mulig for intenderte foreldre å skape rettslige bånd med sine surrogatbarn. Det avgjørende må være hvorvidt det foreligger en mulighet i det nasjonale lovverket som helhet, og det kan dermed ikke oppstilles krav om at barneloven bør åpne for foreldreskap for intenderte foreldre.

5.2 Familieliv uten foreldreskap

Det kan forekomme situasjoner hvor intenderte foreldre ikke får etablert foreldreskap etter barneloven eller adopsjonsloven, men er å anse som å ha rett til respekt for privat- og familieliv. Det er utvilsomt en uheldig situasjon, og de siste årene har det foregått politiske debatter rundt temaet surrogati. Det er imidlertid et betent tema med svært polariserende meninger nasjonalt og vi har enda ikke kommet frem til en permanent løsning.

Problemstillingene som surrogati reiser ble blant annet diskutert i NOU 2009:5 *Farskap og annen morskap*, hvor utvalget blant annet uttalte at de ikke ønsket å legge til rette for at personer i Norge skulle benytte seg av surrogattilbudet i andre land.⁷² Det ble likevel etter hvert tydelig at det var behov for å sikre norske barn født av surrogati rettslig, noe som førte til midlertidig lov om surrogati. Den var imidlertid ment som en foreløpig løsning for de barna som allerede befant seg i Norge, og skulle ikke sette presedens for fremtidig praksis etter dens opphør.

⁷² NOU 2009:5 s. 86

Spørsmål vedrørende surrogati og eggdonasjon har videre blitt drøftet i melding til Stortinget, hvor bioteknologiloven ble evaluert.⁷³ Her drøftet departementet blant annet dagens forbud mot surrogati og fremholdt at det burde opprettholdes. I påfølgende innstilling ble synspunktene videreført, og forbudet mot surrogati ble opprettholdt i Norge.⁷⁴ Det ble igjen et tema i NOU 2020:14, men heller ikke her ble det åpnet for endringer.⁷⁵

Fra et rettslig perspektiv har det ikke skjedd særlig utvikling med tanke på rettslig regulering av surrogati. Temaet surrogati har flere ganger vært drøftet, men gjeldende rettstilstand har som hovedregel blitt videreført. Politiske partier i Norge er generelt for et forbud mot surrogati, men stadig flere privatpersoner uttrykker et ønske om en åpning for det.⁷⁶ Dette kan signalisere at surrogati i fremtiden vil være mer spesifikt regulert, men at forbudet videreføres.

Etter min mening er dagens rettstilstand uheldig. De fleste tilfeller vil trolig være sikret gjennom barneloven og adopsjonslovens reguleringer, men dette gjelder ikke alle. Problemstillingen som Skatteetaten avdekket i 2011 fikk ikke en permanent løsning, og selv om det ikke finnes sikre tall er det rimelig å anta at det i dag finnes flere barn i Norge som ikke har juridiske bånd med begge sine foreldre. Dette til tross for at problemstillingen ble noe avhjulpet ved å åpne for stebarnsadopsjon for samboere.

Surrogati er et vanskelig etisk tema, men det kan ikke unnskyldes mangelen på rettsregler som hindrer at barn står uten foreldre. En alternativ løsning kan være utarbeidelse av en permanent lov om surrogati, eventuelt bestemmelser i eksisterende lovgivning, som sikrer intenderte foreldre på samme måte som midlertidig lov om surrogati gjorde. Etter dagens lovverk vil intendert mor stå uten rettslig vern dersom intendert og juridisk far skulle velge å ikke samtykke til stebarnsadopsjon, eventuelt hvis han dør før et slikt samtykke har blitt gitt. Denne løsningen sikrer imidlertid ikke surrogatmødrene. Det er mulig å gjøre undersøkelser vedrørende surrogatmorens omstendigheter og surrogatkontrakten, men disse undersøkelsene kan ikke garantere at surrogatiarrangementet som et hele ikke strider med ulike konvensjonsbestemmelser. Organisert surrogativirksomhet som strider med

⁷³ Meld. St. 39 (2016-2017) avsnitt 4.6

⁷⁴ Innst. 273 S (2017-2018), se blant annet s. 7-8

⁷⁵ NOU 2020: 14, se blant annet s. 124-125

⁷⁶ Se blant annet Aftenposten *Surrogati – for barnets skyld*

konvensjonsbestemmelser forekommer, og som eksempel kan nevnes en advokat i California som inngikk kontrakter med intenderte foreldre hvor surrogatmoren allerede var gravid.⁷⁷ Den straffedømte advokaten skal blant annet ha uttalt at surrogativirksomheten var preget av for dårlig regulering og korrupsjon, samt at hun bare var «tip of the iceberg».⁷⁸

Organisert surrogativirksomhet som utnytter surrogatmor, surrogatbarn og intenderte foreldre kan være vanskelig å avdekke, men er løsningen å bringe virksomheten til Norge? Dersom det åpnes for surrogati i Norge er det større muligheter for å regulere og sikre at samtlige parter blir ivaretatt. Å åpne for surrogativirksomheten som et hele vil imidlertid etter min mening ikke la seg gjøre, da det kommersielle aspektet vil stride med norsk rettsfølelse. En løsning kan være tillatelse og regulering av altruistisk surrogati nasjonalt, hvor det oppstilles strenge krav til prosessen før, under og etter unnfangelse av surrogatbarnet. Det vil da være mulig å ivareta blant annet ulike konvensjonsforpliktelser.

Jeg kan imidlertid ikke se at heller overnevnte løsningen vil løse problemstillingen fullstendig. Det finnes ingen garanti for at det er tilstrekkelig med kvinner i Norge som ønsker å stille som surrogat i et altruistisk surrogatiarrangement. For de personene som ønsker å få barn gjennom surrogati, men ikke har mulighet til å gjennomføre det nasjonalt, vil internasjonal kommersiell surrogati fortsatt være et alternativ. Legalisering av altruistisk surrogati nasjonalt kan dessuten bidra til å danne en oppfatning i befolkningen om at surrogati som et hele er en god virksomhet, og terskelen for å inngå internasjonale kommersielle avtaler kan bli mindre.

Det kan stilles spørsmål ved om straffeforfølgelse av personer som inngår surrogatiavtaler internasjonalt kan medvirke til å avskaffe virksomheten. Dette er imidlertid en problemstilling som blant annet har blitt drøftet gjennom politikken og i lovforarbeider. Kriminalisering og straffeforfølgelse av de intenderte foreldrene er ikke ønskelig med hensyn til surrogatbarnets beste. Dette er etter min mening ikke et alternativ i det norske samfunnet, da det i mange tilfeller kan føre til foreldreløse barn som i utgangspunktet hadde et godt hjem ender opp uten foreldre.

⁷⁷ FBI archives, *Baby-Selling Ring Busted*

⁷⁸ NBC San Diego, *Convicted Surrogacy Attorney: I'm Tip of Iceberg*

Det finnes ingen enkel løsning på hvordan vi nasjonalt skal forholde oss til de konkrete problemstillingene som oppstår i forbindelse med surrogati. Dagens lovgivning gir en mulighet til intenderte foreldre å etablere foreldreskap, men den kan ikke sies å fange opp samtlige tilfeller. Etter min mening bør dagens lovgivning videreføres, men med en mulighet til å foreta skjønnsmessige helhetsvurderinger i det enkelte tilfellet når barnet er unnfanget ved surrogati.

6 Referanseliste

Lov, forskrift og konvensjon

Adopsjonsloven. (2017). *Lov om adopsjon* (LOV-2017-06-16-48). Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/2017-06-16-48>

Bioteknologiloven. (2003). *Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m.* (LOV-2003-12-05-100). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2003-12-05-100>

Barnelova. (1981). *Lov om barn og foreldre* (LOV-1981-04-08-7). Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1981-04-08-7>

Forskrift om adopsjon. (2018). *Forskrift om adopsjon* (FOR-2018-06-22-959). Lovdata.

<https://lovdata.no/forskrift/2018-06-22-959>

Grunnlova. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-mn>

Surrogatiloven. (2013). *Midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv.* (LOV-2013-03-08-9). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2013-03-08-9>

Menneskerettsloven, vedlegg 1. *Den europeiske menneskerettskonvensjon med protokoller (autentisk engelsk tekst)*. Lovdata. https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_emk

Menneskerettsloven, vedlegg 7. *FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller (autentisk engelsk tekst)*. Lovdata. https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_bk

Forarbeider

Innst.205 L (2012-2013). *Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv.* Familie- og kulturkomiteen.

Innst.273 S (2017-2018). *Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Evaluering av bioteknologiloven.* Helse- og omsorgskomiteen.

NOU 2009:5. *Farskap og annen morskap*. Barne- og likestillingsdepartementet.

NOU 2014:9. *Ny adopsjonslov*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2020:14. *Ny barnelov – Til barnets beste*. Barne- og familiedepartementet.

Ot.prp.nr.56 (1996-1997). *Om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr 7 om barn og foreldre (barnelova)*. Barne- og familiedepartementet.

Ot.prp.nr.64 (2002-2003). *Om lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)*. Helsedepartementet.

Prop.47 L (2012-2013). *Midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv.* Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Prop.88 L (2016-2017). *Lov om adopsjon (adopsjonsloven)*. Barne- og likestillingsdepartementet.

Nasjonale rettsavgjørelser

LB-2022-119721

RG-1957-573

Rt-2015-93

HR-2020-1929-A

HR-2022-847-A

HR-2022-2171-A

Rettsavgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen

Case of A.M. v. Norway (Application no. 30254/18)

Case of Dickson v. The United Kingdom (Application no. 44362/04)

Case of Paradiso and Campanelli v. Italy (Application no. 25358/12)

Case of Pretty v. The United Kingdom (Application no. 2346/02)

Case of S.H. and others v. Austria (Application no. 57813/00)

Case of Valdís Fjölnisdóttir and others v. Iceland (Application no. 71552/17)

Litteratur

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe om håndtering av surrogatisaker* (2010). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rapporter/2010/surrogatisaker.pdf>

Barne- og familiedepartementet. (2014). *Midlertidige ordninger i surrogatisaker*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/innsiktsartikler/surrogati/tillegg---surrogati/id2001654/>

Bendiksen, L.R.L. & Haugli, T. (2023). *Sentrale emner i barneretten*. (5. utgave).

Universitetsforlaget.

European Court of Human Rights. (2022). *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*. [Guide on Article 8 - Right to respect for private and family life, home and correspondence \(coe.int\)](#)

Førde, K. E. (2023, 27. januar). *surrogati*. Store medisinske leksikon. [surrogati – Store medisinske leksikon \(snl.no\)](#)

Generell kommentar nr. 14, *General Comment No. 14 (20013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art. 3, para.1)*. (UN. Doc. CRC/C/GC/14)

Hollund, J.M. (2021, 26. mai). *Surrogati: Hva og hvordan?* Hentet fra:

<https://www.babyverden.no/prover/behandling/surrogati-hva-og-hvordan/>

Høstmælingen, N., Kjørholt, E. S., Sandberg, K. (Red.). *Barnekonvensjonen barns rettigheter i Norge*. (4. utgave). Universitetsforlaget.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). Tolkningsuttalelse. § 85 – *Anerkjennelse av utenlandske farskap etter barneloven § 85 annet ledd*. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-85---Anerkjennelse-av-utenlandske-farskap-etter-barneloven--85-annet-ledd/id761700/>

Lødrup, P. & Sverdrup, T. (2017). *Familieretten*. (8.utgave). Utgiver: Peter Lødrup og Tone Sverdrup. Distribusjon: Calax AS.

Meld. St. 39 (2016-2017). *Evaluering av bioteknologiloven*. Helse- og omsorgsdepartementet.

Hentet fra: [Meld. St. 39 \(2016–2017\) - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-39-2016-2017/id2524277/)

Mestad, O., Michalsen, D. & Stub, M. (2021). *Grunnloven: Historisk kommentarutgave 1814-2020*, s. 1138-1163. Idunn. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/9788215054179-2021-126>

Syse, A. (2013). Surrogati og foreldreskap. *Forsker og formidler: Festskrift til Erik Magnus Boe, 2013*, s. 314-331. <https://lovdata.no/pro/litteratur/syse-a-2013-03>

Annet

Devine, R., Stickney, R. (2012, 29 februar). Convicted Surrogacy Attorney: I'm Tip of Iceberg. *NBC San Diego*. [Convicted Surrogacy Attorney: I'm Tip of Iceberg – NBC 7 San Diego \(nbcсандiego.com\)](https://www.nbcsandiego.com/news/convicted-surrogacy-attorney-i-m-tip-of-iceberg-2012-02-29/)

Federal Bureau of Investigation. (2011, 9. August). *Baby-Selling Ring Busted*. [FBI — Baby-Selling Ring Busted](https://www.fbi.gov/newsroom/special-operations/baby-selling-ring-busted)

Risnes, L. E. (2021, 14. desember). Vi har ikke kjøpt barna våre. *Bergenstidende*. [Vi har ikke kjøpt barna våre \(bt.no\)](https://www.bergensposten.no/nyheter/lokalt/bergenstidende/vi-har-ikke-kjopt-barna-vare-2021-12-14/)

Tønne, L. (Programleder). (2020, 9. november). Surrogati – Drømmen om en baby. [Episode i dokumentarserie]. Haugen, V. F. (Ansvarlig redaktør), *Håpets marked*. NRK. [Håpets marked – 2. Surrogati - Drømmen om en baby \(Sesong 1\) – NRK TV](https://www.nrk.no/programmer/hapets-marked-2-surrogati-drømmen-om-en-baby-sesong-1-2020-11-09/)

Velle, S. (2022, 21. juli). Surrogati – for barnets skyld. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/dnVPLj/surrogati-for-barnets-skyld>

